

VISOKA ŠKOLA
SOCIJALNOG RADA

**PRIRUČNIK ZA PRIPREMU ISPITA ZA
STICANJE KOMPETENCIJE ZA UPIS MASTER
AKADEMSKE STUDIJE SOCIJALNOG RADA**

1. Definišite socijalni rad kao profesionalnu delatnost...

Socijalni rad kao profesionalna delatnost nema dugu istoriju, uprkos postojanju duge tradicije socijalnih delatnosti. Nastanak socijalnog rada vezuje se za ideje modernizma usmerene prema mogućnostima čoveka da, istražujući i upoznavajući prirodni i društveni svet oko sebe, utiče na njegovo menjanje. U tom smislu je socijalni rad bio i pragmatički usmeren na smanjivanje socijalnih protivrečnosti u savremenim građanskim društvima. U teorijskom smislu, sve do dvadesetih godina XX veka, kao osnova socijalnog rada javljaju se pozitivističke teorije različitih društvenih, ali i medicinskih nauka. Ova teorijska osnova otvorila je mogućnost širenja socijalnog rada u različitim područjima delatnosti i društvenog života, pa je čak dovela i do nekih specijalizacija (socijalni rad u zdravstvu, psihijatrijski socijalni rad, zaštita dece). U metodološkom smislu, dominantan oblik socijalnog rada je rad sa pojedincem. Povećani uticaj socioloških teorija doveo je, pored ostalog, do prihvatanja sistemskih i posebno ekosistemskih teorija, koje, zasnovane na funkcionalizmu, fokus socijalnog rada pomeraju sa pojedinca prema društvenim odnosima i procesima, odnosno, mrežama odnosa u kojima se on svakodnevno kreće (različiti podsistemi i sistemi). U metodološkom smislu, dakle, dominira socijalni rad sa porodicom i užom zajednicom. Pored pluralizma teorija, prisutne su, takođe, najmanje dve tendencije u razvoju socijalnog rada: tendencija ka eklekticismu različitih teorija i tendencija ka pragmatizmu, nezavisno od teorijskih postavki

2. Koji su uticaji bili najznačajniji u stvaranju socijalnog rada kao profesionalne delatnosti?

Nastanku profesije socijalnih radnika krajem XIX i početkom XX veka prethodila je duga istorija nastanka i razvoja humanističkih ideja i humanističkih delatnosti. U nauci o socijalnom radu postoji saglasnost da su na oblikovanje profesionalne delatnosti najviše uticali:

- a) socijalne potrebe i socijalni problemi društva;
- b) ekonomski odnosi i mogućnosti društva;
- c) dominirajući sistemi vrednosti, ideja i
- d) ideologije (politički, religiozni, kulturni)
- e) pravni i politički sistem;

- f) akademski razvoj struke;
- g) institucionalni okviri prakse socijalnog rada, a posebno karakter i ciljevi ustanova i drugih institucionalnih vidova organizovanja u kojima se on obavlja;
- h) karakter mreža službi socijalnog rada;
- i) društvene uloge i očekivanja od ove profesije (klijenata, vladajućih struktura, opšte javnosti
- j) uticaj i potrebe srodnih profesija;
- k) klijenti socijalnog rada, onako kako su oni definisani u okviru različitih shvatanja i koncepcija socijalnog rada;
- l) medijska slika profesije

3. Koji su politički, socijalni i humanistički pokreti uticali na nastanak socijalnog rada kao profesionalne delatnosti?

Na pojavu modernog socijalnog rada značajno su uticali politički, socijalni i humanistički pokreta sa kraja XIX i početka XX veka, posebno:

radnički,

sindikalni i

feministički pokreti.

Pored ukazivanja na globalne i pojedinačne društvene protivrečnosti, i poziva na aktivizam, ovi pokreti su podstakli mnoga istraživanja i studije socijalnih problema, pa su u njihovom okrilju nastale i značajne socijalno-političke ideje. Ipak, odlučujući činioци nastanka profesije socijalnih radnika bile su pragmatične potrebe građanskog društva za organizovanim i stručnim bavljenjem naraslim socijalnim protivrečnostima i problemima.

Društvene krize i protivrečnosti ranog građanskog društva podstakli su razvoj društvenih nauka, pre svega sociologije, kao pokušaj da se teorijski i empirijski istraže uzroci i karakteristike ovih pojava. S druge strane društvene krize su razvile i potrebu za aktivnostima usmerenim ka predupređivanju i prevazilaženju socijalnih problema. Realnost naraslih socijalnih problema građanskog društva, s jedne strane, i nedovoljnost dobročiniteljskih, filantropskih, humanističkih i dobrovoljnih delatnosti laičkog i poluprofesionalnog tipa, s druge strane, uz narasle socijalne pritiske nezadovoljnih građana, pokreta i organizacija, nametnula je potrebu razvoja profesije koja će se na stručan, organizovan i efikasan način baviti socijalnim potrebama i problemima. Kako je profesija socijalnih radnika rasla na različitim vrednosnim, ideološkim, teorijskim i pragmatičnim osnovama, tako je njen razvoj išao ka raznovrsnosti, kako u pogledu ciljeva

i svrhe, tako i u odnosu na koncepcije, modele, sadržaje, sredstva, principe i konkretne domete u praksi...

4. Definišite socijalni rad kao nauku...

Socijalni rad kao nauka je mlada i nerazvijena disciplina, koja je formalno priznata od međunarodne naučne javnosti i institucionalno svrstana u humanističke nauke (UNESCO). Kao i ostale nauke, socijalni rad ima svoj predmet, ciljeve, principe, kategorijalni aparat, klasifikacije i tipologije, teorije, modele, metode i tehnike, institucionalni okvir i druga obeležja naučne delatnosti. Na socijalni rad kao naučnu delatnost uticale su različite društvene i prirodne nauke: sociologija, medicina, psihologija, psihopatologija, pedagogija, pravo, ekonomija, politikologija... Često je taj uticaj bio posredan i ostvarivan samo preko nekih ideja, tako da nije uvek jednostavno identifikovati nakojim teorijskim i metodološkim osnovama počiva neka koncepcija ili utemeljena praksa u socijalnom radu. Na socijalni rad kao naučnu delatnost uticale su različite društvene i prirodne nauke: sociologija, medicina, psihologija, psihopatologija, pedagogija, pravo, ekonomija, politikologija... Često je taj uticaj bio posredan i ostvarivan samo preko nekih ideja, tako da nije uvek jednostavno identifikovati nakojim teorijskim i metodološkim osnovama počiva neka koncepcija ili utemeljena praksa u socijalnom radu. Generalno, socijalni rad kao nauka bavi se aksiološkim, etiološkim, etičkim, fenomenološkim, posledičnim i razvojnim aspektima socijalnog rada kao društvene i profesionalne delatnosti i predstavlja značajan deo osnove obrazovanja socijalnih radnika i njihovog profesionalnog oblikovanja.

5. Obrazovanje socijalnih radnika...

Obrazovanje socijalnih radnika nema tako dugu tradiciju, ali je za sobom ostavilo iskustva i istoriju duže od jednog veka. Prva obrazovna ustanova za socijalne radnike osnovana je 1899. godine u Amsterdamu. Potom su osnovane slične ustanove u Njujorku (1900.), Londonu (1901.), Berlinu (1903.), Liverpulu (1904.), Hanoveru (1905.), Birminghamu (1908.), Pariz (1911.), itd. Te prve obrazovne institucije bile su na nivou srednjeg obrazovanja. Kasnije je razvoj obrazovanja socijalnih radnika išao ka višim, akademskim stupnjevima i specijalizacijama. Kada je reč o socijalističkim državama, u većini slučajeva (osim Poljske, Čehoslovačke i Jugoslavije) su bile vrlo rezervisane prema ideji socijalnog rada, smatrajući ga buržoaskom tvorevinom. Ovakav stav uslovio je generalnom kašnjenju u osnivanju obrazovnih institucija, tako da je prva viša škola za socijalne radnike u SFRJ osnovana u Zagrebu 1953. godine, a zatim u Ljubljani 1955,

Beogradu 1957, Sarajevu 1958 i u Skoplju 1960. godine. Zagrebu 1972, u Beogradu 1972, u Sarajevu 1975, u Ljubljani 1976. godine, itd. U obrazovanju socijalnih radnika dugo su dominirale dvogodišnje i trogodišnje studije. Nakon usvajanja jedinstvenih principa reforme fakultetskog obrazovanja (Bolonja), na svim studijama za socijalni rad uvedena je stupnjevitost od osnovnih, master, specijalističkih profesionalnih i akademskih, do doktorskih studija. Možemo zaključiti da je u ovom trenutku obrazovanje socijalnih radnika konceptualno, programski, sadržinski, institucionalno, metodološki i organizaciono veoma različito i razučeno tako da neki od njegovih segmenata teško korespondiraju jedni sa drugima. Novije reforme obrazovanja, posebno u Evropi, doprinose uvođenju zajedničkih jedinstvenih standarda, kojima se u bitnim elementima obezbeđuje približavanje i ujednačavanje postojećih obrazovnih sistema. Stvaranju jedinstvenih osnova obrazovanja socijalnih radnika doprinele su i Međunarodna asocijacija škola za socijalni rad (IASSW) i Međunarodna federacija socijalnih radnika (IFSW), koje su na svojoj Generalnoj skupštini u Adelaidi 2004. usvojile Globalne standarde obrazovanja i obuke u socijalnom radu.

6. Definišite odnos socijalnog rada sa srodnim disciplinama...

Odnos socijalnog rada i srodnih disciplina. Socijalni rad, kao nuka, oslonjen je na druge nauke. Prirodno je da se mlada nauka oslanja na razvijenije nauke. Problem je, međutim, u tome kada mlada nauka nasleđuje od razvijenijih nauka ono što je u njima prevaziđeno ili čak odbačeno. Ovaj problem nastaje kao posledica dveju okolnosti. Jedna je što je za razvoj novih nauka neophodno i neminovno oslanjanje na već postojeće, razvijenije nauke. Druga okolnost koja je značajno uticala je činjenica da su se teorijama i praksom socijalnog rada bavili i ljudi iz drugih naučnih oblasti i struka. Posebno ćemo obratiti pažnju na odnose socijalnog rada sa: **sociologijom, socijalnom politikom, psihologijom, medicinom i pedagogijom.**

Odnos socijalnog rada i sociologije. Kada je reč o odnosima socijalnog rada i sociologije, trebalo bi, pre svega, da se podsetimo zajedničkih korena ovih nauka, a to su:

a) *društvene krize ranog zapadno-evropskog građanskog društva* (sociologija je ponudila odgovor o uzrocima socijalnih kriza, njihovim obeležjima i dala naznake kako se mogu prevazići); b) *parcijalne studije socijalnih problema* nastale između dve buržoaske revolucije, a koje predstavljaju minuciozna istraživanja socijalnih problema (na primer, socijalne bolesti radnika, prostitucija, siromaštvo i dr.); c) *socijalni i humanistički*

pokreti (sindikalni, radnički, socijalistički, socijaldemokratski, feministički pokreti); d) *znanja društvenih nauka*; e) *znanja humanističkih nauka*. Bavljene socijalnim protivrečnostima i problemima građanskog društva, koji su se snažno ispoljili u krizama početkom XIX veka, zajednički je motiv konstituisanja sociologije i nastanka socijalnog rada, kao profesionalne delatnosti. Sociologija i socijalni rad, takođe, dele i određene elemente predmeta. To su, pre svega, društvene devijacije i socijalni problemi. U sociologiji se, u vezi sa tim, izdvojila i posebna disciplina – socijalna patologija. U socijalnom radu su se razvile posebne discipline – socijalni rad sa porodicom, sa starima, sa zavisnicima, prestupnicima itd. Generalno rečeno, sociologija je više orijentisana na naučno-teorijske aspekte društvenih pojava, dok se nauka socijalnog rada više fokusira prema njihovim praktično-aplikativnim aspektima.

b) ***Odnosi socijalnog rada i socijalne politike***. Nauka socijalnog rada ima najviše bliskosti i sličnosti sa socijalnom politikom, pre svega zbog ciljno-predmetne komplementarnosti. Kao deo opšte politike, socijalna politika, kao praktična delatnost, predstavlja skup osmišljenih mera i aktivnosti države, lokalnih vlasti i drugih političkih struktura, građana i njihovih organizacija i udruženja čiji je cilj zadovoljavanje socijalnih potreba, obezbeđivanje sigurnosti, zaštita od socijalnih rizika i prevazilaženje i suzbijanje socijalnih problema. U modernim društvima, socijalna politika se bavi kvalitetom života, blagostanjem i socijalnom sigurnošću građana. Osnovna sličnost nauke socijalnog rada i socijalne politike je u njihovim ciljevima (stvaranje naučne osnove za postizanje blagostanja ljudi u najširem smislu), predmetu (ljudi i ljudske zajednice sa njihovim socijalnim potrebama i problemima) i u metodama (korišćenje svih naučnih metoda društvenih i humanističkih nauka).

c) ***Odnos psihologije i socijalnog rada***. Odnos ove dve nauke takođe prate mnoge veze, sličnosti, ali i razlike, koje su proizvod uslova njihovog nastajanja, prirode ciljeva, predmeta i metoda. Osnovne veze i sličnosti počivaju, pre svega, na činjenici da i psihologija i socijalni rad pripadaju korpusu humanističkih nauka. Naime, obe ove nauke imaju za predmet izučavanje čoveka, njegove odnose sa drugim ljudima, kao i ljudska ponašanja. Sličnosti su i u pogledu najšire postavljenih ciljeva, jer su obe ove nauke usmerene ka unapređivanju dobrobiti, sreće i blagostanja ljudi, na osnovu dobrog poznavanja osobenosti čovekovih potreba i prirode. Obe nauke imaju svoje aplikativno-praktične dimenzije i u tom pogledu mogu imati uzajamne koristi.

d) ***Odnos medicine i socijalnog rada***. I medicina i socijalni rad imaju humani karakter i primarno su u službi ljudi. One imaju sličnosti u opštem predmetu i ciljevima: blagostanje čoveka, čije lično i socijalno zdravlje predstavlja veoma značajan cilj i sadržaj. U ovom smislu, za ciljeve i praksu socijalnog rada posebno su bitna znanja

medicine o socijalnim bolestima i devijacijama. Tako su klasične teorije i medicinski modeli u socijalnom radu nastali pod neposrednim uticajem pozitivizma i medicinskih nauka. Reč je o teorijsko-metodološkom modelu socijalnog rada u kome se devijantna ponašanja i socijalni problemi posmatraju kao deo “socijalnih bolesti” i koji je usmeren prema predupređivanju, lečenju i korekciji njihovih nosilaca, a to mogu biti i pojedinci i grupe. Teorijska shvatanja i uticaji medicinske prakse prisutni su i danas više u praksi nego u teorijama i koncepcijama socijalnog rada. To se posebno donosi na uticaj psihijatrije, gerontologije i socijalne medicine, tako da neki autori ukazuju na čak preteranu psihijatrizaciju socijalnog rada. Ipak, može se reći da je između medicine i socijalnog rada više razlika nego sličnosti, što proizilazi iz različitosti njihovih ciljeva, predmeta i metoda istraživanja.

e) *Odnos između pedagogije i socijalnog rada.* Odnos između ove dve nauke izvire iz međusobnog uticaja, nekih dodirnih elemenata predmeta, upotrebe metoda i njihovog primenljivog i praktičnog karaktera. Kad su u pitanju dodirne tačke predmeta i ciljeva pedagogije i socijalnog rada, može se konstatovati da one izvire iz zajedničkog interesovanja za vaspitanje i obrazovanje, što je u slučaju pedagogije bitan interes, a u odnosu na socijalni rad se vezuje za kategorije prvaspitanja i resocijalizacije. Ovde se dva teorijska, ali i praktična segmenta pedagogije i socijalnog rada ukrštaju na specifičan način. Kako su neuspeli procesi obrazovanja i vaspitanja (socijalizacije) javljaju kao faktori takvih ponašanja i pojava, to su znanja pedagogije od koristi za socijalni rad. Pored toga, kao cilj i predmet socijalnog rada javljaju se posebne teškoće ljudi u procesu razvoja i obrazovanja, što takođe povezuje ove dve nauke i uticaje na praksu. Postojanje različitih teorija socijalizacije u pedagogiji uticalo je i na perspektive, pristupe i praksu socijalnog rada u odnosu na sve probleme, koji su povezani sa socijalizacijom. Pedagogija je imala poseban uticaj i na praksu socijalnog rada preko korišćenja pedagoških koncepcija, modela i metoda, naročito u radu sa maloletnim prestupnicima, ili u radu sa starim osobama u čemu se koriste andragoška znanja. Ovaj uticaj je tako veliki da se još uvek neadekvatno govori o metodikama socijalnog rada, umesto o metodologiji ili teorijsko-metodološkim osnovama socijalnog rada.

Na kraju, može se oceniti da je nauka socijalnog rada razvijana pod uticajem pomenutih nauka i profesija; da je to imalo svojih negativnih strana, ali i da su mnogi aspekti drugih nauka oplemenili i obogatili socijalni rad. U tom smislu, trebalo bi razmisliti i o drugim naukama koje nisu imale direktnog uticaja, ali čija iskustva i tehnike svakako mogu doprineti da socijalni rad pruža eikasnije odgovore na izazove savremenih socijalnih problema. Tu, svakako, ima mesta za antropologiju, socijalnu ekologiju, komunikologiju i informatičke nauke i dr.

7. Opišite karakteristične tipove socijalnog rada u praksi...

Karakteristični tipovi socijalnog rada u praksi. U pluralizmu socijalnog rada, u odnosu na teorijsko-metodološka obeležja principe i svrhe, posebno se izdvajaju četiri tipa socijalnog rada: **a. Tradicionalni socijalni rad; b. Birokratizovani socijalni rad; c. Radikalni socijalni rad; d. Akcijski ili integrativni socijalni rad.**

a. Tradicionalni socijalni rad. Nastao je kao praktična potreba građanskog društva kako bi se ublažile socijalne protivrečnosti i socijalni problemi, kako bi se obezbedio socijalni mir. U metodološkom smislu osnovni pristup usmeren je na pojedinca (tzv. “rad na slučaju”), uz odgovarajuće metode i tehnike. U suštini, svrha i cilj tradicionalnog socijalnog rada su socijalna kontrola, disciplinacija, resocijalizacija i socijalna reintegracija. Uloga socijalnog radnika u okviru ovakvog pristupa jeste da obezbedi socijalnu kontrolu, da socijalizuje i reintegriše one koji su se našli izvan granica normativnih i vrednosnih očekivanja društva. Predstavnici kritičko-radikalnog socijalnog rada ovu vrstu socijalnog radnika nazivaju “preobučeni policajac”.

b. Birokratizovani socijalni rad. Razvijeniya varijanta tradicionalnog socijalnog rada. Ovaj tip se javlja u relativno stabilnim ekonomskim, političkim i socijalnim sistemima. Karakterističan je za razvijena građanska društva. Prisutan je u delatnostima državnih i javnih službi i institucija koje dominiraju u sistemima socijalne politike. Osnovna karakteristika ovog tipa socijalnog rada je visok stepen formalizacije procedura i otuđenosti socijalnih radnika od potreba i problema ugroženih pojedinaca i društvenih grupa. U metodološkom smislu, u birokratizovanom socijalnom radu prevladava tzv. “papirnati” rad, administriranje i odsustvo bilo kakve volje za promenama. Konačno, birokratizovani socijalni rad krase utilitarna selektivnost, odnosno, izbor onih kojima će se pružiti pomoć vrši se prema potrebi i projekcijama države, a ne prema suštinskim i realnim potrebama.

c. Radikalni socijalni rad. Bio je posebno aktuelan tokom sedamdesetih godina dvadesetog veka. Neposredno je povezan sa procvatom radikalne sociologije i radikalne kriminologije. Njihova zajednička karakteristika je insistiranje na korenitim promenama društva u cilju rešavanja socijalnih problema. Radikalni socijalni rad se ispoljavao pre svega u formiranju posebnih grupa socijalnih radnika kao reakciji na otuđenost, birokratizovanost i otuđenost tradicionalnog socijalnog rada. Osnovna ideja radikalnog socijalnog rada podrazumeva neophodnost dubokih i radikalnih društvenih promena kojima bi se rešili postojeći socijalni problemi. Subjekt tih promena, po mišljenju teoretičara radikalnog socijalnog rada, bili bi upravo marginalizovani i nemoćni društveni slojevi. Na osnovu ovakvih teorijskih stavova,

razvijana je praksa osnaživanja i samoorganizovanja pripadnika marginalizovanih slojeva, radi jačanja njihovog uticaja na donošenje odluka i rad javnih socijalnih vlasti i institucija.

d. . Akcijski ili integrativni socijalni rad. Ovaj tip socijalnog rada je, za sada, više razvijen u teoriji nego u praksi. Za akcijski ili integrativni socijalni rad karakteristično je, pre svega, nastojanje da se bavi celinom socijalnih potreba i problema. U skladu sa tim, socijalni radnici ne bi trebalo da se bave pojedinačnim slučajevima socijalne ugroženosti i marginalizovanosti, već problemima (i promenama) u širem društvenom kontekstu. Raznovrsnost sadržaja i aktivnosti integrativnog socijalnog rada podrazumeva kreativnost i maštovitost u radu, ali i traganje za inspiracijama iz života i iskustava onih o čijim se socijalnim problemima radi, dok komplementarnost metoda i postupaka znači da se koriste svi raspoloživi metodi i pristupi – institucionalni i vaninstitucionalni. Značajni principi akcijsko-integrativnog pristupa su i uvažavanje subjektiviteta i aktivna participacija svakog zainteresovanog pojedinca. Stav je da ljudi moraju da se suoče sa svojim problemima i da učestvuju u njihovom rešavanju. Naravno, aktivna participacija se odnose i na okruženje ljudi koji imaju socijalne probleme (uključivanje rođaka, prijatelja i šire zajednice).

8. Vrednosne osnove i principi socijalnog rada...

Vrednosne osnove i principi socijalnog rada. Kada se pomenu etičke osnove i bazični principi socijalnog rada u njegovoj praksi, obično se misli na profesionalne kodekse socijalnih radnika. Uobičajeno je da se kodeksi odnose na pravila ponašanja profesionalaca prema korisnicima, kolegama, drugim strukama, institucijama i javnosti. Drugim rečima, pod etikom se podrazumevaju standardi i pravila ponašanja koji obezbeđuju adekvatan odnos profesionalaca prema klijentima, drugim učesnicima u delatnosti, institucijama i društvu u širem smislu. Američka asocijacija socijalnih radnika, na primer, definiše sledeće principe socijalnog rada: Saglasnost o primarnoj važnosti individue u društvu;

- Poštovanje poverljivosti odnosa sa klijentom;
- Spremnost da se lična osećanja i potrebe odvoje od profesionalnog odnosa;
- Spremnost da se znanje i veštine prenose na druge;
- Poštovanje individualnih i grupnih razlika;
- Angažovanost na razvijanju klijentovih potencijala za samopomoć;
- Spremnost da se istraje u naporima za dobro klijenta, uprkos teškoćama;

- Angažovanost na socijalnoj pravdi, ekonomskom, fizičkom i mentalnom blagostanju svih članova društva; i
- Dostojanstvo u ličnom i profesionalnom ponašanju.

Postoji, dakle, mnoštvo vrednosti i što je neko društvo razvijenije, to su i njegove vrednosti raznovrsnije, različito oblikovane i često međusobno suprotstavljene. U određenim društvenim okolnostima suprotstavljene društvene vrednosti vode i do društvenih, ne samo vrednosnih sukoba. U savremenom svetu prisutna je i tendencija da se definišu neke univerzalne humane vrednosti, značajne za sve ljude i čovečanstvo u celini, kao i da se te vrednosti implementiraju u najznačajnije pravne akte (ustave, zakone) najvećeg broja država. Vrednosti na kojima počiva socijalni rad deo su širih vrednosnih sistema društava u kojima se on odvija. Drugim rečima, etičke osnove socijalnog rada su veoma raznovrsne, promenljive i često međusobno sukobljene. Pored karakteristika društvenih vrednosti konkretnih društava u kojima se socijalni rad ostvaruje, na njegove etičke osnove značajno utiču filozofski i teorijski koreni, pa otud i moguće razlike i sukobi sa dominirajućim društvenim vrednostima. Iako vrednosne osnove socijalnog rada nisu temeljno istraživane, vidljivo je da na njih više utiču ideološki i politički stavovi i vrednosne orijentacije nego filozofski ili naučni pogledi, što ne iznenađuje imajući u vidu tesnu vezu socijalnog rada i socijalne politike. Može se reći da vrednosne temelje socijalnog rada u najvećoj meri definišu vrednosni sistemi socijalne politike u jednom društvu.

9. Definišite neo-liberalistički koncept socijalne politike...

Neo-liberalistički koncept socijalne politike. Razvijen je posebno tokom osamdesetih godina XX veka u SAD i Velikoj Britaniji ("reganizam" i "tačerizam") i danas je veoma prisutan u zemljama u tranziciji. Ovaj model počiva na opštoj pretpostavci da je poštovanje tržišnih zakonitosti odlučujući mehanizam za regulisanje svih društvenih odnosa. U okviru ovog modela postoje nekoliko osnovnih principa socijalne politike, kao što su: racionalizam i efikasnost, individualizam, sloboda i odgovornost pojedinca, nejednakost kao prirodno društveno stanje. Među principima socijalnog rada koji izvire iz ovog modela izdvajaju se: supsidijarnost, selektivnost, samopomoć i uzajamna pomoć.

Supsidijarnost, u suštini znači da mere i usluge socijalnog rada mogu da se pruže tek kada drugi mehanizmi sigurnosti i podrške (tržište, rad, porodica, šira zajednica) ne daju rezultate.

Selektivnost, ovaj princip je oslonjen na prethodni i odnosi se na princip izbora klijenata socijalnog rada prema strogo restriktivnim i precizno definisanim kriterijuma. **Princip samopomoći**, je samo po sebi prihvatljiv, jer se nikome na može pomoći ukoliko ne postoji

spremnost da sa-učestvuje u aktivnostima za prevazilaženje problema. **Uzajamna pomoć**, kao princip socijalne delatnosti je razvijan tokom čitave istorije razvoja socijalnih delatnosti. U kontekstu neoliberalističkih ideja i praksi, taj princip je donekle prenaglašen jer češće upućuje ljude jedne na druge umesto na usluge i podršku društvenih institucija i službi.

10. Definišite socijal-demokratski model socijalne politike...

Socijal-demokratski model socijalne politike. Razvijen je i praktikovan najviše u Švedskoj, Danskoj, Norveškoj i Nemačkoj. Ovaj koncept posebno naglašava sledeće principe: ravnopravnost, socijalnu pravdu, individualnu i kolektivnu odgovornost i konsenzus. **Princip ravnopravnosti** polazi od univerzalnih ljudskih prava i od građanskog statusa. Država je obavezna da garantuje ravnopravnost građana u obezbeđenju minimuma socijalne sigurnosti i blagostanja. Status građanina (državljanina) određene zemlje predstavlja uslov za korišćenje socijalnih davanja i usluga. **Socijalna pravda** znači postojanje socijalnih mehanizama kojima se obezbeđuje dostupnost svih socijalnih davanja i usluga, pod jednakim uslovima i njihova posebna usmerenost prema onima koji socijalnu sigurnost ne mogu obezbediti na osnovu svog rada. **Individualna odgovornost**, kao opšti princip ekonomskih, političkih i socijalnih odnosa, važi sve do momenta dok postoje kapaciteti pojedinca da zadovoljava svoje potrebe i prevazilazi svoje i porodične životne teškoće. U trenutku kada pojedinac iscrpi svoje mogućnosti aktivira se kolektivna odgovornost. **Konsenzus** je način prevazilaženja političkih i socijalnih nersporazuma i potencijalnih sukoba i podrazumeva postojanje mehanizama dogovaranja i usaglašavanja različitih učesnika u socijalnim odnosima.

11. Kako biste odredili koncept države blagostanja?

Koncept države blagostanja. Ovaj koncept nastao je i doživeo svoj vrhunac u Velikoj Britaniji posle Drugog svetskog rata (ali je kasnije prihvaćen i u mnogim drugim evropskim kapitalističkim državama) i trajao je do kraja sedamdesetih godina XX veka. Karakteristike ovog koncepta obuhvataju: opštenacionalnu solidarnost, univerzalnost i minimum nacionalnih socijalnih standarda. Opštenacionalna solidarnost označava takve aktivnosti i mere kojima država obezbeđuje osnovnu socijalnu sigurnost i blagostanje svim svojim građanima. Time su obuhvaćeni: obavezna i besplatna socijalna zaštita, garantovana socijalna prava po osnovu rada, garantovana minimalna socijalna podrška siromašnima i ugroženima, univerzalna zaštita u starosti i u slučaju invaliditeta i dr. **Univerzalnost** se odnosi na dostupnost već pomenutih

vidova socijalne sigurnosti za sve građane, nezavisno od njihovog statusa i ekonomskog i socijalnog položaja. **Minimum nacionalnih standarda** građanima garantuje sve usluge, uključujući i socijalni rad, ukoliko se nađu u stanju socijalne potrebe. Među principima socijalnog rada u ovom modelu naglašavaju se: objektivnost, uvažavanje ličnosti korisnika, empatija i profesionalna odgovornost. Naravno, nezavisno od ovih nabrojanih modela postoje i drugi principi praksi socijalnog rada, ali se oni u većoj ili manjoj meri mogu smatrati varijetetima ovih osnovnih oblika.

12. Navedite i objasnite tri sociološke teorije siromaštva...

Tri teorije siromaštva. Među najpoznatijim i najčešće korišćenim teorijama siromaštva su tri sociološke teorije: **teorija deprivacijskog kruga**, **teorija kulture siromaštva** i **teorija situacijske prisile**. **Teorija deprivacijskog kruga** ima za osnovu tezu da »siromaštvo rađa siromaštvo« i prenosi svoje posledice s generacije na generaciju. Siromaštvo je krug u kojem nema ni početka ni kraja. Ključni element siromaštva je stigmatizacija od strane ostalih članova društva, što dovodi do toga da se ljudi koji žive u siromaštvu nalaze u »začaranom krugu« gde negativan stav prema njima dovodi do ograničavajućih prilika za njih od strane društva. Kumulativno nasledni karakter siromaštva uslovljava »gomilanje« nepovoljnih životnih okolnosti koje podupiru i pojačavaju jedna drugu, sprečavajući na taj način izlazak iz »začaranog kruga«. Začetnik pristupa o porodičnom začaranom krugu prema kojem se siromaštvo transgeneracijski prenosi bio je, još 1902. godine, Sibom Rauntri. Kasnije, ovaj je pristup bio često kritikovan kao statičan, deskriptivan, normativan i nefleksibilan. **Teorija kulture ili subkulture siromaštva** jedna je od osnovnih socioloških teorija siromaštva koju je celovito razradio američki antropolog Oskar Luis, pedesetih godina prošlog veka. Zagovornici ove teorije smatraju da je siromaštvo najčešće rezultat neprihvatljivih oblika ponašanja, devijantnih vrijednosti i morala, koje ih razlikuje od dominantnog kulturnog i društvenog okruženja. Takvo »loše« ponašanje, devijantne vrijednosti i moral prenose se međugeneracijski kroz socijalizaciju. Kultura siromaštva se uči i internalizuje u procesu socijalizacije. **Teorija situacijske prisile**, za razliku od teorije kulture siromaštva, objašnjava ponašanje ljudi koji žive u siromaštvu kao reakciju na okolnosti odnosno na »prisilu situacije«. Oni se ponašaju na određeni način ne zato što ih na to navodi specifična kultura, već životne okolnosti kao što su nezaposlenost, bolest, niska primanja. Prema ovoj bi teoriji, ukoliko se eliminiše situacijska prisila, ljudi bez većih poteškoća promenili svoje ponašanje koje je samo posledica ove prisile. Značajan nedostatak ove teorije je njena pojednostavljenost pri tumačenju ljudskog ponašanja. Naime, neka se ponašanja relativno lako menjaju s obzirom

na okolnosti, ali postoje i rezistentni oblici ponašanja koji se generacijski prenose tako da ne treba isključiti mogućnost da siromaštvo stvara trajnije vrednosne orijentacije i obrasce ponašanja.

13. Objasnite pristup osnaživanja u radu sa ljudima koji žive u siromaštvu...

Pristup osnaživanja u radu s ljudima koji žive u siromaštvu. Danas se u literaturi o siromaštvu može prepoznati tendencija kritikovanja individualističkih modela prakse socijalnog rada koji sagledavaju siromaštvo kao rezultat individualnih i porodičnih problema ili »patologije« te se predlažu modeli koji siromaštvo razumevaju kao strukturalni fenomen. Takvi pristupi stavljaju siromaštvo u kontekst isključivanja, diskriminacije i nejednakosti, pri čemu povezuju siromaštvo s ograničenim mogućnostima zapošljavanja, tržišnom ekonomijom, globalizacijom, imigracijom, ratom, političkom nestabilnošću. Usmereni su na povredu ljudskih prava povezanih s materijalnim aspektom siromaštva (na primeri, pravom na stanovanje, pravom na rad, obrazovanje, zdravlje) te na odnosne aspekte (na primer, pravo na poštovanje i punopravno učestvovanje u društvu, pravo glasa). Takođe, takvi pristupi dovode do unapređenja pa i razvoja socijalnog rada u zajednici, političkog aktivizma, sistemskog rada (na mikro, mezo i makro nivou), zastupanja, osnaživanja i procesa socijalnih promena. Pristupi i modeli prakse koji zagovaraju i vide strukturalne nejednakosti kao ishodište za objašnjenje socijalnih problema mogu se pronaći u radikalnom socijalnom radu, kritičkoj teoriji socijalnog rada, feminističkoj perspektivi, antidiskriminativnoj perspektivi, teorijama osnaživanja i zastupanja. Kada govorimo o principima rada s ljudima koji žive u siromaštvu, nameće se pre svega pristup osnaživanja, kao jedan od ključnih suvremenih koncepata na kojem se temelji današnja teorija i praksa socijalnog rada. Pojam osnaživanja danas se koristi kako bi se opisao širok spektar vrlo različitih procesa i prakse u socijalnom radu. U najširem smislu, osnaživanje predstavlja višedimenzionalni koncept koji se odnosi na: (1) filozofski pristup koji se temelji na promociji pozitivnih snaga, kapaciteta, mogućnosti, kompetencija, vrednosti, nada, otpornosti i resursa pojedinaca, porodice i zajednice; (2) vođenje procesa koji uključuje donošenje odluka i akcija za unapređenje promena i dobrobiti pojedinaca, porodica, grupa i zajednica te (3) ishod, odnosno krajnji rezultat postignutog nivoa osnaživanja. Mogu se razlikovati dva temeljna pravca razumevanja tog pristupa. Jedan pristup stavlja u fokus individualno osnaživanje koje se odnosi na lični nivo života pojedinca i oslanja na lične snage i resurse za suočavanje sa životnim problemima, poteškoćama ili izazovima. Ono uključuje osnaživanje lične slobode, samopoštovanja, samoodređenja, samoefikasnosti, kompetencija i osobne odgovornosti pojedinca. Drugi pristup u fokusu ima kolektivno ili društveno

osnaživanje. Ono se odnosi na osnaživanje organizacija, zajednica ili društva u celini te naglašava važnost kolektivnih procesa i društvene promene. Takođe, ono podrazumeva aktivno učestvovanje svih aktera u donošenju odluka, podršku među korisnicima, jačanje kapaciteta i resursa grupa (od interpersonalnih odluka do masovnih političkih akcija) te socijalnu odgovornost. Osnaživanje je pristup kojim se socijalni radnici mogu rukovoditi u nošenju s preprekama solidarnosti, socijalne kohezije, otpornosti i unapređenju socijalne pravde i antidiskriminativne prakse. Socijalni radnici ne bi trebalo da budu/postanu neutralni i neuključeni činoci u društvu nejednakosti i nepravde, no ne bi trebalo da budu ni opterećeni očekivanjima da reše sve društvene sukobe i kontradikcije koji otežavaju osnaživanje i koji su u području npr. ekonomskih ili socijalnih politika. Ono što je važno jeste da socijalni radnici integrišu oba pristupa osnaživanja i zauzmu aktivniju ulogu u, na primer, donošenju odluka o merama za suzbijanje siromaštva, zastupajući interese korisnika, promovirajući učestvovanje i uključivanje osoba koje žive u siromaštvu, odnosno zastupajući sagledavanje problema siromaštva iz korisničke perspektive i isticanju specifičnog znanja socijalnog rada u rešavanju socijalnih problema, kao što je siromaštvo.

14. Devijantno ponašanje...

Devijantno ponašanje. Devijantnost (prestupništvo) se može definisati kao nepriznavanje datog skupa normi koje prihvata znatan broj ljudi u nekoj zajednici ili društvu. Nijedno društvo, kao što je već naglašeno, ne može se, jednostavno, podeliti na one koji odstupaju od normi i na one koji ih se pridržavaju. Većina nas u nekim situacijama krši opšte prihvaćena pravila ponašanja. Pojam devijantnog se može menjati u prostoru i vremenu, u zavisnosti od promene normi unutar jedne zajednice ili društva. Devijantnost i kriminal nisu sinonimni pojmovi, iako se u većini slučajeva poklapaju. **Kriminal** se odnosi na ona dela kojima se krše pravni propisi (zakoni), dok devijantno ponašanje ne mora da bude zakonski kažnjivo – zato je devijantnost **širi pojam od kriminala**. **Robert Merton:** Devijantnost je nusproizvod i posledica ekonomske nejednakosti u društvu u odsustva jednakih šansi za sve; Po shvatanjima funkcionalista kriminalno ponašanje nastaje kao posledica strukturalnih tenzija i nedostatka moralne regulacije, odnosno, kao neodgovarajući odnos prihvaćenih ciljeva i sredstava za njihovu realizaciju.

Mertonova paradigma devijantnog ponašanja:

Stav prema cilju	Stav prema opšte priznatim sredstvima za ostvarivanje cilja	Način prilagođavanja
Prihvatanje	Prihvatanje	Konformizam
Prihvatanje	Odbijanje	Inovacija
Odbijanje	Prihvatanje	Ritualizam
Odbijanje	Odbijanje	Povlačenje
Odbijanje/prihvatanje	Odbijanje/prihvatanje	Pobuna (revolucija)

Sociološke teorije doprinose našem razumevanju kriminala na dva načina: Prvo, te teorije s pravom ističu kontinuitet između kriminalnog ponašanja i onog koje je “dostojno poštovanja”. Konteksti u kojima se određena vrsta aktivnosti smatra kriminalnom i kažnjivom po zakonu veoma se mnogo razlikuju, što je sigurno povezano sa pitanjima moći i nejednakosti u društvu. Drugo, svi se slažu da je kontekst značajan u kriminalnim aktivnostima. Da li neko učestvuje u kriminalnom činu ili počinje da se tretira kao kriminalac, u osnovi je pod uticajem socijalnog učenja i društvenog okruženja. Način na koji se razume kriminal neposredno utiče na mere koje se donose u cilju njegovog suzbijanja. Na primer, ako se na kriminal gleda kao na posledicu siromaštva ili društvene dezorganizacije, pomenute mere mogu biti usmeravane na smanjenje siromaštva i unapređenje rada socijalnih službi. S druge strane, mnoge nove ideje u nauci, umetnosti i politici su u početku smatrane “devijantnim”. Odstupanje od opštipriznatih normi se često smatralo prestupništvom, da bi kasnije te iste ideje postale prihvaćene norme jednog društva. To znači da u analizi devijantnog ponašanja moramo uzimati u obzir veliki broj faktora kako bi na pravi način razumeli o kakvoj vrsti devijantnosti se radi.

15. Rodne ne/jednakosti...

Rodne ne/jednakosti. Ako je pol osnova socijalnih diferencijacija, da li se on može posmatrati kao samo biološka determinanta? Kakve su razlike između pola kao biodemografskog obeležja i socijalnog statusa polova kao determinante demografskih procesa? Da bi se odgovorilo na ova pitanja neophodno je definisati terminološke razlike između pola i roda.

Pol je jedno od osnovnih obeležja čoveka, pa samim tim i stanovništva. Na prvi pogled, domeni izučavanja pola su, zbog njegove biološke prirode, vrlo jasni i jednostavni: ljudi se rađaju kao muškarci ili žene, što je određeno njihovim, ne samo anatomskim karakteristikama, već i genetičkim i endokrinološkim. Posmatrano na globalnom nivou, pol kao biološka determinanta, i polni sastav stanovništva, predstavljaju predmet najuže oblasti demografskih izučavanja. Razlike u demografskim fenomenima sa aspekta pola davno su uočene, pa se obeležje "pol" koristi za specifikaciju analitičkih demografskih pokazatelja. Poremećaji u polnoj strukturi imaju svoje demografske implikacije, jer deluju na sve elemente prirodnog kretanja stanovništva (obim sklopljenih brakova, fertilitet, mortalitet), ali i starosnu i socio-ekonomske strukture stanovništva. U okviru razvoja ličnosti, razvija se i polni identitet osoba. On je samo jedan od brojnih identiteta, kojih ima onoliko koliko i socijalnih uloga. Međutim, uloga pola je jedna od najvažnijih socijalnih uloga. U najranijem detinjstvu, a u zavisnosti od toga kako socijalna sredina definiše uloge muškaraca i žena, formira se polni identitet. Tako se vrlo rano susrećemo sa modelima i rano usvajamo uloge koje "priliče" našem polu, identifikujemo se sa polnim obrascem i izgrađujemo u skladu sa onim što nam društvo govori da je normalno. Na taj način se biološko obeležje podružuje, pa nam razlike, koje su društveno konstituisane i duboko ukorenjene u vekovima izgrađivanu svest, deluju kao prirodne i biološki opravdane. Raskorak između stvarnih bioloških razlika polova i njihovih društvenih dekodiranja čini da se pitanja roda, zapravo, svode na problem rodnih nejednakosti i diskriminacija. Za razliku od pola, gde se biološke razlike podrazumevaju, rodne uloge su bazirane na pretpostavljenim razlikama između muškaraca i žena, na simboličkim konstrukcijama. **Rod** je društvena, a ne biološka kategorija, pa je samim tim promenljiva. Na formiranje rodnih uloga deluju istorijski, kulturološki, religiozni, ekonomski, politički, pravni, običajni, i drugi faktori. Od svakog pola se očekuje da ispuni očekivane modele ponašanja, koji variraju u zavisnosti od kulturnog miljea. Predstave o tome šta mogu i treba da rade muškarci, i koje je "normalno" ponašanje žena, veoma su ukorenjene i vekovima stare. Iako u svim društvima postoje razlike između socijalnih uloga muškaraca i žena, one nisu svuda iste, nisu univerzalne. Ipak, opšteraišireni stereotip žene uglavnom vezuje za aktivnosti unutar domaćinstva i reproduktivnu ulogu, dok se muškarcu pripisuje ekonomska. On je nosilac društveno značajnijih i ekonomsko produktivnijih zadataka, onaj koji privređuje, izdržava porodicu, odlučuje, i ima moć. Vremenom se broj uloga žene povećava, ali se trošenje ženskih resursa unutar porodice ne smanjuje. Ona postaje i proizvođač, u globalu manje priznat nego muški. Sa razvojem savremenog društva rodne razlike se ublažavaju, dok su u tradicionalnim društvima važeći stereotipi veoma strogi. Svako odstupanje od njih je neuobičajeno, a često je anatemisano i sankcionisano. Paralelno sa rodnim ulogama konstruisane su i predstave o "važnosti" određenog pola. Kao rezultat toga javljaju se polne preference. "Koga društvo više

voli" demografski je veoma lako ilustrovati. Obim reprodukcije je neretko rukovođen potrebom da se rodi sin. Rađanja se odvijaju sve dok se ne zadovolji željeni polni sastav. Do tog trenutka kontracepcija je neprihvatljiva. Favorizacija muške dece prestaje tek u savremenim društvima, ali je u pojedinim zemljama i dalje nezaobilazna determinanta plodnosti. Ova pojava ima duboke kulturološke korene u Južnoj Aziji. Primeri Indije i Kine, gde preferiranje muškog potomka značajno utiče na polnu strukturu ukupnog stanovništva, u demografiji su etablirane i detaljno istražene na osnovu raspoloživih podataka. Najočiglednije relacije rodni disproporcija prisutne su u socio-ekonomskim strukturama, ne samo u nerazvijenom delu sveta, već i u zemljama koje važe za moderene i demokratske. Rodne režime je demografski najlakše dokumentovati putem pokazatelja o obrazovanju. Rodna asimetrija u obrazovanju je izuzetno velika na globalnom nivou. Od ukupnog broja nepismenih u svetu dve trećine su žene. Od 130 miliona dece koja ne idu u školu 60% su ženska deca, od 100 miliona dece koja školu napuštaju 66% su ženskog pola (CEDPA, 1996). Ipak, u ovoj društvenoj strukturi su napravljene najveći pomaci, a u pojedinim društvima rodne razlike u obrazovanju su izbrisane. To pruža često zamagljenu sliku o ukidanju rodni razlika, jer obrazovanje je samo jedna oblast u kojoj je smanjivanje disproporcija politički odobreno. Zato je nužno proveriti da li su ovi pomaci praćeni drugim pomacima u poziciji ženskog roda u javnoj i privatnoj sferi. Porast obrazovanja žena imao je izuzetan, možda i ključni, značaj za transformaciju njihove društvene pozicije, ali i za promene u demografskim procesima, jer je veći obrazovni nivo pokrenuo nova demografska ponašanja. Razmišljajući o rodni dizbalansima u socio-ekonomskim strukturama, skloni smo da verujemo da je to model prisutan u nerazvijenim društvima. Rodna statistika pokazuje da i u modernim zajednicama postoji mimikrija rodni protivrečnosti. Nedavno objavljena publikacija *Žene i muškarci u Srbiji*, na inicijativu Saveta za ravnopravnost polova Vlade Republike Srbije, daje uvid u rodnu statistiku. Rodne asimetrije prisutne su i u našem društvu.

16. Koje su osnovne karakteristike moderne porodice?

Osnovne karakteristike moderne porodice. Moderna porodica je u sociološkoj teoriji od početka definisana kao **demokratska, egalitarna ustanova**, za razliku od predmodernih, autoritativnih oblika – tradicionalna porodica. Savremena kritička misao, a posebno feminističke, smatra da se moderna porodica kvalitativno ne razlikuje u pogledu diskriminacije i subordinacije žena i dece u odnosu na pređašnje oblike: u pogledu odnosa polova moderna porodica je ustanova „civilnog” ropstva; žene nisu više svojina muškaraca,

ali su u stanju materijalne, socijalne i psihičke zavisnosti od supruga koji ih izdržava. Ono što je doprinelo, u drugoj polovini XX veka, da je sve manje žena u stanju materijalne, socijalne i psihičke zavisnosti od supruga koji ih izdržavaju, što ih praktično čini nezavisnim od muškaraca i njihove zarade, jeste njihovo masovno zapošljavanje. Ono šta je u savremenosti zamenilo „privatni patrijarhat“, u kojem su žene bile zatočenice porodice, jeste „javni patrijarhat“. U „javnom patrijarhatu“ žene su izložene diskriminaciji i subordinaciji u javnim sferama kao što su: zapošljavanje i nivo zarada, mogućnosti pristupa javnim službama, te u sferi slobodnog vremena, komercijalizacijom ženske seksualnosti na seksističkim reprezentacijama u masovnim medijima. Iz moderne porodice nije izčezao **autoritativan odnos** u socijalizaciji i vaspitanju dece uprkos proklamovanoj decentričnosti nuklearne porodice, te znatno većem i dužem roditeljskom posvećivanju odgajanju dece i staranju za njih. Moderna porodica je uspela da razgradi **očev autoritet**. Međutim, ona nije izgradila zamenu za funkcije oca i njegov autoritet u socijalizaciji dece. Posledice odsustva **funkcije oca u procesu socijalizacije dece** su: a) komformističke, heteronomne ličnosti; b) ka drugima orijentisane jedinke; c) ili narcističke ličnosti. Rastući značaj države i njenih institucionalnih podsistema ima za posledicu redukciju nekih važnih porodičnih funkcija. **Obrazovni sistem** gotovo u celosti preuzima na sebe funkciju socijalizacije podmlatka. Otuda su proistekle liberalne nade da će u budućnosti, sa sve većim preuzimanjem raznih funkcija porodice od strane države, porodica jednostavno „odumreti“ ili se zadržati u vrlo redukovanom i, sa stanovišta društvene reprodukcije, nevažnom opsegu – isključivo kao **intimna osećajna zajednica**. Drugi se zalažu za potpuno prenošenje procesa vaspitanja u školske institucije koje bi delovale pod jedinstvenim državnim nadzorom. A treći su rešenje videli u stvaranju takve šire zajednice koja će u potpunosti preuzeti na sebe ukupno staranje o deci – komunalne porodice. Rastući značaj države i njenih institucionalnih podsistema ima za posledicu redukciju nekih važnih porodičnih funkcija. Moderna porodica se razlikuje od starijih formi po tome što je **dobrobit pojedinca** postala važnija od dobrobiti grupe. Karakter takvog delovanja porodice je **afektivno-emocionalni**. Otuda su osnovne funkcije moderne porodice usmerene ka psihičkim funkcijama - **zadovoljavanju potreba pojedinaca i razvoju njihovih ličnosti**. Zbog uslova u kojima deluje i načina na koje deluje moderna porodica je izuzetno fleksibilna i nestambilna društvena forma i odnos. Modernu porodicu pojedinci lako napuštaju u traganju za **alternativnim načinima svakodnevnog života** koji bi im ponudili više samobitnosti, solidarnosti i ljudske privrženosti. Otuda moderna porodica prestaje da bude dominantan oblik svakodnevnog života u najrazvijenijim društvima današnjice.

17. Navedite tri najvažnija modela etničke integracije...

Tri najvažnija modela etničke integracije: asimilacija; “lonac za rastapanje” (*melting pot*) i pluralizam. **Asimilacija:** napuštanje izvornih običaja i načina ponašanja imigranata i prilagođavanje ponašanja u skladu sa vrednostima i normama većine. Pritisци u pravcu asimilacije u SAD i V. Britaniji. **“Lonac za rastapanje”:** stapanje tradicija u nove, promenljive kulturne obrasce. Verovanje da je ovaj model najprihvatljiviji rezultat etničke raznolikosti. Ukrštanje i stvaranje novih obrazaca u kulinarstvu, muzici, modi, arhitekturi. Srodnost modela i američkog kulturnog razvoja (“anglo-kultura” najvažnija, ali prožeta uticajima drugih kultura i grupa u SAD). **Kulturni pluralizam:** podjednako vrednovanje i priznavanje različitih subkultura u istinski pluralnom društvu. Ista prava etničkih manjina kao većinskog stanovništva. Sve veće naglašavanje težnje ka izgradnji pluralističkog društva razvijenih zemalja. Status “posebnih ali ravnopravnih” još uvek stvar daleke budućnosti. Realnost: doživljaj ugroženosti od strane etničkih manjina u oblasti zapošljavanja, bezbednosti i očuvanja nacionalne kulture. Etničke manjine još uvek “žrtveni jarci”. Nasleđivanje predrasuda od strane ranijih generacija – osnov diskriminacije.

18. Navedite glavne trendove u okviru procesa globalizacije...

Glavni trendovi u okviru procesa globalizacije.

Trend 1. Globalna ekonomija se sve više međusobno povezuje i konsoliduje: Uprkos brojnim kulturnim razlikama u svetu, mnoge zemlje govore istim jezikom – jezikom novca. Multinacionalne korporacije investiraju u zemlje širom sveta i trguju sa njima. Revolucija u razvoju sredstava za komunikaciju omogućila je da se transakcije obavljaju 24 sata dnevno, bez obzira na vremenske zone (kraj geografije?). Međutim, u svetu su, paralelno, stvarani i moćni trgovinski blokovi, koji su mnoge zemlje ostavili “van igre”. Pomenimo samo četiri glavna: **Azija.** Bez sumnje, najsnažniji blok zemalja u usponu predvođenih Japanom, Tajvanom, Singapurom, Honkongom, Indijom, Tajlandom, Kinom, Malezijom i Vijetnamom. **Evropska Unija.** Bez obzira na *Brexit* i povremena neslaganja u definisanju zajedničke politike (kao što su, recimo, aktuelne ekonomske sankcije prema Rusiji), EU i dalje predstavlja snažan ekonomski blok u globalnoj ekonomiji. **NAFTA** (SAD, Kanada i Meksiko. Sporazum o ublažavanju trgovinskih barijera između ove tri zemlje. Pored toga, mnoge latinoameričke države su stvorile sopstvene verzije NAFTA sporazuma, koncentrišući se na

regionalnu trgovinsku saradnju. **OPEC.** Organizacija zemalja izvoznika nafte. Agresivno trgovinska politika ovih zemalja dovela je, tokom sedamdesetih godina prošlog veka, do vrtoglavog skoka cene nafte (više od 10 puta), što je dovelo do enormnog bogaćenja ovih država. Moć ovog saveza je vremenom opala jer su mnoge razvijene zemlje, poučene ovim iskustvom, počele da razvijaju alternativne strategije u proizvodnji energije kako bi smanjile zavisnost od velikih proizvođača nafte. **Trend 2. Formalne političke strukture postaju sve fragmentarnije:** uprkos tome što granice postaju sve relativnije, činjenica je da se neprestano uvećava broj država u svetu. Trend je više nego očigledan – 1945. u svetu je postojala 51 država; 1960. – 100; 1984. – 159; 1992. – 172; a 1994. -192 nezavisne države. Trend deljenja postojećih država se ne smiruje (Katalonija u Španiji, Škotska u Velikoj Britaniji, Kvebek u Kanadi). Broj etničkih konflikata u tzv. zemljama u razvoju govori u prilog očekivanju nastavka ovog trenda. Porast broja država obrnuto je proporcionalan njihovoj realno političkoj snazi i uticaju, što u prvi plan stavlja međunarodne vladine i nevladine organizacije koje u mnogim aspektima formulišu politiku ovih zemalja. **Trend 3. U mnogim regionima globalni rast stanovništva ugrožava kvalitet života:** svakog minuta u svetu se rodi 275 dece; svakog sata 16,482; svakog dana 395,579; a svake godine oko 144,000.000. Druga činjenica koja je veoma važna je da je taj trend neravnomerno raspoređen. Naime, ogromna većina dece rađa se u nerazvijenim i već prenaseljenim područjima. Bez obzira na uzroke ove populacione eksplozije (kulturne, privredne, socijalne i sl.), suočićemo se sa vrlo dramatičnim posledicama. **Trend 4. Širom sveta raste ekološka svest:** kada su, početkom sedamdesetih godina održani prvi Dani planete Zemlje, grupe koje su organizovale ovakve manifestacije smatrane su “radikalima”, “paničarima” i “nadrividovnjacima”. Danas, samo u SAD, 75% građana sebe smatra “ekologistima”, a čak se i nakonzervativnije korporacije zalažu za reciklažu, pošumljavanje i sveopštu brigu o životnoj sredini. I pored toga, globalni ekološki problemi su i dalje prisutni. Eksploatacija drveta u pojasu Amazona ozbiljno ugrožava kapacitete planete za proizvodnju kiseonika; korišćenje uglja pojačava efekat staklene bašte, itd. **Trend 5. Životni izgledi se sve više polarizuju:** ili, drugačije rečeno, svet se sve više deli na one koji imaju i one koji nemaju. U posebno nepovoljnom položaju su **deca.** Dečji rad je i dalje veoma prisutan u nerazvijenim zemljama. Takođe, u veoma visokom procentu, deca žive u uslovima krajnjeg siromaštva- čak i u razvijenim zemljama (u SAD gotovo 50% afro-američke dece i 40% hispano-američke dece mlađe od 6 godina živi u neprihvatljivim uslovima). **Žene** takođe čine grupu koja je u nepovoljnom položaju. U proseku, u većini društava, žene i dalje zarađuju u proseku manje od muškaraca za obavljanje istih poslova. Pored toga, u velikom delu islamskih društava žene se suočavaju sa ozbiljnim restrikcijama u javnom životu...

19. Na koji način je, u procesu globalizacije, rasla nejednakost?

Nejednakost u procesu globalizacije. Nejednakost je rasla toliko ubrzano i u toliko velikoj meri da je potpuno opravdano smatrati da se poslednjih nekoliko decenija elita suprotstavila redistribuciji kapitala, čime se završilo razdoblje ograničene demokratizacije kapitala započeto nakon Drugog svetskog rata. Primera radi, u izveštaju za 1999. godinu Program za ljudski razvoj iznosi sledeće podatke: 1997. godine 20% svetskog stanovništva iz najbogatijih zemalja posedovalo je 86% svetskog bruto proizvoda, a 20% najsiromašnijih ljudi na svetu samo 1%. Po izveštaju za 2001. godinu, 79% korisnika interneta bilo je koncentrisano u najbogatijim delovima planete koji čine jednu petinu zemalja u svetu. Takve nejednakosti pokazuju koliko smo zaista daleko od situacije ravnomernog pristupa informacijama. Opseg elektronskih komunikacija u Sao Paulu, jednom od globalnih društava, veći je nego u celoj Africi. Opseg korisnika elektronske mreže u Latinskoj Americi gotovo je isti kao u gradu Seulu (UNDP, 2001.). U proteklih trideset godina dramatično se povećala nejednakost u distribuciji kapitala između zemalja. Razlika u prihodima između pet najbogatijih i pet najsiromašnijih zemalja 1960. godine iznosila je 30:1, 1990. 60:1, a 1997. 74:1. Između 1994. i 1998. godine 200 najbogatijih ljudi na svetu više je nego udvostručilo svoje bogatstvo. Kapital troje najbogatijih ljudi na svetu prevazilazi sumu domaćeg bruto proizvoda u 48 nerazvijenih zemalja u svetu (UNDP, 2001). Koncentracija kapitala koju je proizvela neoliberalna globalizacija dobila je skandalozne razmere u zemlji koja je predvodila primenu novog ekonomskog modela - Sjedinjenim Američkim Državama. Podaci Federalne banke za rezerve govore da je već krajem osamdesetih godina 1% severnoameričkih porodica držao 40% kapitala zemlje, a najbogatijih 20% posedovalo je 80%. Po izveštaju Svetske banke, takva koncentracija kapitala nema presedana u istoriji SAD i ne može se uporediti ni sa jednom drugom industrijskom zemljom. Kad je reč o društvenoj globalizaciji, neoliberalni konsenzus pruža osnovu da se u ime razvoja i ekonomske stabilnosti smanjuju plate; da bi se to postiglo, neophodna je liberalizacija tržišta rada koja se postiže smanjenjem cene rada, zabranom prilagođavanja plata porastu produktivnosti i troškovima života, i ukidanjem zakona o minimumu zarada. Cilj je sprečavanje inflatornog udara kao posledice povećanja plata. Smanjenje kupovne moći domaćinstava koje proističe iz takve politike rešava se izlaskom na strana tržišta. Ekonomija se tako desocijalizuje, pojam potrošača biva zamenjen pojmom građanina, a kriterijum za uključenje u svetski sistem nije više pravo na to uključenje nego stanje solventnosti. Siromašni su nesolventni (uključujući i one potrošače koji su prekoračili granice dozvoljenog zaduženja). U borbi protiv siromaštva poželjno je usvojiti

mere koje će imati ulogu nadoknade i kojima će se ublažiti efekti isključenosti iz svetskog sistema, ali ne i ukinuti sama isključenost jer je ona neizbežna (pa, dakle, i opravdana) posledica razvoja zasnovanog na ekonomskom rastu i globalnoj konkurenciji. Neoliberalni konsenzus zemalja koje čine jezgro svetskog sistema nametnut je i perifernim i poluperifernim zemljama putem kontrole spoljnog duga koju sprovode Međunarodni monetarni fond i Svetska banka. Zato se te dve institucije smatraju odgovornim za globalizaciju siromaštva. Novo globalizovano siromaštvo nije rezultat nedostatka ljudskih i materijalnih resursa, već nezaposlenosti i smanjenja plata širom sveta. Po podacima Svetske zdravstvene organizacije, u siromašnim zemljama se javlja 90% ukupnog broja bolesti u svetu; istovremeno im je na raspolaganju najviše 10% sredstava od globalne sume koja se troši na zdravlje; jednoj petini svetske populacije nisu dostupne savremene zdravstvene usluge, a polovini svetskog stanovništva ni osnovni lekovi. Zdravstvo je verovatno oblast u kojoj se nejednakost očituje na najšokantniji način. Primera radi, prema izveštaju Programa za humani razvoj, u 1998. godini 968 miliona ljudi nije moglo sebi da priušti vodu za piće, a 2,4 milijarde (malo manje od polovine svetske populacije) ni osnovnu zdravstvenu negu; 2000. godine 34 miliona ljudi zaraženo je HIV-om, od toga 24,5 miliona iz podsaharskog područja (UNAIDS, 2000.); 1998. godine 12 miliona dece (mlađe od pet godina) umrlo je od izlečivih bolesti (UNICEF, 2000). Siromašno stanovništvo uglavnom je bivalo pogođeno malarijom, tuberkulozom i dijarejom. Još šokantniji su podaci o distribuciji sredstava za zaštitu zdravlja i medicinska istraživanja. Na primer, samo 1% svetskog budžeta za medicinska i farmaceutska istraživanja, oko 100 miliona dolara u 1998. godini (UNDP, 2001,) utrošen je na borbu protiv malarije, a gotovo celu sumu od 26,4 milijarde dolara multinacionalne farmaceutske kompanije uložile su u istraživanja takozvanih bolesti bogatih zemalja: raka, poremećaja metabolizma, kardiovaskularnih, nervnih i endokrinih bolesti.

20. Socijalna politika u kontekstu globalizacije...

Socijalna politika u kontekstu globalizacije. Antiglobalisti koji demonstriraju prilikom zasedanja Svetske trgovinske organizacije ili spomenutog G8, svetske lidere i pobornike globalizacije optužuju upravo za socijalnu neosetljivost, odnosno, osiromašenje velike većine zemalja i njihovog stanovništva. Ove optužbe se ne mogu zanemariti, posebno ne iz perspektive socijalne politike, pa otuda i utisak o velikoj kritičnosti i bitnoj antiglobalističkoj usmerenosti glavne matice socijalnopolitičke literature. Ovo predavanje će, na prvi pogled, imati slično usmerenje, ali s jednom bitnom zadržkom. Ono, naime, polazi od uverenja da društveni procesi nisu jednoznačni i da je nemoguće jednim uzrokom (u ovom slučaju: globalizacijom ili evropeizacijom) pa ni jednostavnom kombinacijom

više njih, objašnjavati niz različitih društvenih pojava. Ono, takođe, polazi od stava da su termini globalizacije, evropeizacije ili tranzicije postali previše neodređeni, opterećeni različitim značenjima, uopšteni termini koji umnogome izgubili svoju analitičku preciznost. Ipak, s druge strane oni, ma kako neodređeni bili, nisu sasvim ispražnjeni od sadržaja tako da je svaku analizu savremene socijalne politike korisno započeti upravo sa njima. Otud i druga bitna usmerenost ovog predavanja: ono će u kratkim crtama, bez pretenzija na sveobuhvatnost i zaokruženost, naznačiti bitne, ponekad i kontradiktorne, sastavne elemente ovih procesa, kako bi se tema savremene socijalne politike primereno kontekstualizovala. Jedna od prvih sistemskih studija posvećenih globalizaciji započela je s određenjem prema kom se globalizacija kao koncept odnosi i na "sažimanje sveta, ali i na intenzifikaciju svesti o svetu kao celini" (Robertson, 1992.). Drugim rečima, svet postaje manji, dostupniji, bliži ali se, istovremeno, širi svest o tome da je svet nedeljiva, mnogim nitima povezanim celina. Vrlo jednostavna definicija koja, međutim, sadrži niz implikacija. Naime, globalizacija menja bitne odnose između pojedinca, nacionalnih društava, svetskog sistema i celog čovečanstva. Njihovi odnosi se, kako pokazuje Robertson, relativizuju u okviru globalnog polja, što naglašava globalnu kompleksnost, odnosno kompleksnost u novonastajućem globalnom polju. Relativizacija označava proces destabilizacije partikularnih pozicija, kako pojedinaca, tako i društava, proces promene utvrđenih odnosa. Stabilnost, stalnost, određenost, ustupaju mesto promeni i neodređenosti. Naglaskom na subjektivnoj poziciji i subjektivnom doživljaju promene utvrđenih stajališta, Robertson markira tzv. kulturološki pristup procesu globalizacije. Sasvim je drugačiji ekonomistički pristup u kom se globalizacija, uobičajeno, svodi na ekonomsku globalizaciju i njom se objašnjavaju svi ostali društveni procesi. Svaka promena u području društvenih odnosa ili svaka promena u smeru privatizacije ili rezidualizacije javne socijalne sigurnosti objašnjava se nužnošću koja proizilazi iz objektivnog procesa ekonomske globalizacije. Takvo je objašnjenje vrlo upitno i podleže posebnoj analizi svake zasebne situacije. Nazvali to globalizacijom ili nekako drugačije, nema sumnje da smo suočeni s intenziviranjem ekonomskih odnosa, odnosno sa povećanom ekonomskom aktivnošću izvan, do tada neprikosnovanih, nacionalnih granica. Pitanje odnosa globalizacije i socijalne države povezano je s pitanjem teorija komparativne socijalne politike, odnosno teorija o usponu i krizi savremenih socijalnih država. U razdoblju ekspanzije socijalnih država u drugoj polovini 20. veka (tzv. »zlatno doba« socijalne države), dve su teorije bile dominantne – ona koja je rast socijalne države primarno vezivale uz društvene promene (modernizacija, demokratizacija, razvoj novih socijalnih rizika...) i ona koja je socijalnu ekspanziju primarno objašnjavala teorijama moći i klasne strukture, tj. borbom pojedinih klasa, posebno radničke, ali sve više i srednje klase za bazičnu socijalnu sigurnost, a potom za osvajanje i održavanje niza socijalnih

prava i povlastica. Ipak, razdoblje ekspanzije je očigledno ustuknulo pred zahtevima za reformom i smanjivanjem socijalnih izdataka. Ključno pitanje u objašnjavanju takvog razvoja sažima se u sledećim rečima: je li moguće na isti način kojim se objašnjavala ekspanzija, objasniti i redukciju socijalnih država? Je li moguće zadržati istu teoriju, ili je potrebno pronaći neke nove? Prve analize reformi socijalnih država (pa tako i uticaja globalizacije na socijalnu državu) ostajale su u okviru teorija dotadašnjeg razvoja socijalnih država. Dobar je primer ovde Esping-Andersen, glavni promieter klasične podele socijalnih država na tri socijalna režima, koji su zasnovani u istorijskim, političkim, ekonomskim, strukturalnim karakteristikama pojedinih. **Otuda različitost, ali i postojanost liberalnog, konzervativno-korporativnog i socijaldemokratskog režima.** Duboka istorijska ukorenjenost pojedinih režima garantuje i njihovu dugoročnu stabilnost pa tako i promene (uključujući i one pod uticajem globalizacije) ostaju u okvirima istih ideoloških matrica. Može se reći da su promene na neki način spore i predvidljive. Esping-Andersen, zbog toga, u 90-im godinama 20. veka govori o zamrznutom socijalnom pejzažu, kao i o tome kako svaki socijalni režim generiše svoj poseban način odgovora na pritiske globalizacije. Ukratko, liberalni režimi su opredeljeni za fleksibilizaciju tržišta rada, smanjenje prava vezanih uz rad i, uopšte, strategiju privatizacije u socijalnom području. Kontinentalni režimi su krizu (koja se pre svega manifestuje u povećanoj nezaposlenosti) pokušali da reše smanjenjem ponude radne snage (ranije penzionisanje, obeshrabrivanje zapošljavanja žena i reeksport stranaca), dok su socijaldemokratski režimi želeli da nastave sa svojom politikom socijalnog investiranja (tj. ulaganja u obrazovanje radnika), zapošljavanja žena u javnom sektoru i uopšte zadržavanja niza prava zaposlenih radnika. Uprkos zadržavanju ovih bitnih karakteristika pojedinih režima, reforme nisu zaobišle nikoga, pa ni najviše hvaljeni socijaldemokratski režim. No, najbolji primer analize reformi unutar iste matrice mišljenja, a koja je ubrzo nazvana institucionalizmom (institutional lock-in) ili teorijom zavisnosti o pređenom putu (path dependency) pružio je Paul Pierson (1994.). Podvrgavajući sistemskoj analizi vladavinu Ronalda Reagana u SAD i Margaret Thatcher u Velikoj Britaniji, Pierson je pokazao da je tzv. demontaža socijalne države bila daleko od obećanih ideoloških fraza. Drugim riječima, Reagan i Thatcher su u manjoj mjeri uspjeli da sprovedu ono što su zastupali i to zbog toga što je socijalna država narasla do te mere da je postala deo status quo-a u zapadnim demokratijama – ona je kreirala obećanja, očekivanja i interese, kako celog stanovništva, a tako i pojedinih grupa koje je bilo teško dovoditi u pitanje. Reforma socijalne politike zavisna je o pređenom putu pa je i politika smanjivanja troškova kvalitativno drugačija od politike ekspanzije – i dosta teško sprovodljiva. Tranziciji, odnosno cjelokupnoj društvenoj transformaciji i socijalnoj politici postkomunističkih zemalja posvećen je izuzetno veliki broj tekstova. Međutim, rasprava o tranziciji je dobra podloga da se još jednom promisli kompleksnost odnosa

globalizacije i evropeizacije na primeru zemalja koje prolaze vrlo duboke reforme u svim područjima društvenog života i gde je socijalna politika, uprkos mnogim izlivima socijalnog nezadovoljstva, na marginama reformskog procesa. Pitanje da li je evropeizacija modalitet globalizacije ili sredstvo suočavanja s globalizacijom Vobruba rješava zadržavanjem obe pozicije. Evropeizacija i globalizacija su istovremeno »prijatelji« i »rivali«, ali trebalo bi primetiti i konzistentnost različitosti pogleda na ovu ambivalentnost. Velika većina građana na evropeizaciju gleda kao na proces koji ugrožava nacionalnu državu i vrednosti koje je nacionalna država utelovila u drugoj polovini 20. veka (otud, između ostalog, referendumsko »ne« Ustavu EU u Francuskoj i Holandiji 2005. godine), dok elita uobičajeno promovise evropski pogled, razumijevajući evropeizaciju kao način suočavanja s globalizacijom. Otuda je vrlo važno proceniti u kojoj meri sva prethodno opisana dinamika socijalne politike na europskom nivou ostvaruje realan uticaj na nacionalnim nivoima. Vobruba zaključuje da je popularan pogled na evropeizaciju (onaj koji je, zapravo, izjednačuje s globalizacijom) vrlo pesimističan, ali možda realan. Ukoliko odnos globalizacije i evropeizacije ostaje podložan različitoj dinamici u različitim područjima, u kojoj meri EU ostvaruje uticaj na svoje nove članice, posebno u području socijalne politike? Prethodno učinjena analiza već je identifikovala tri primera: Ulazak Grčke, Portugala i Španjije u EU u 80-ima godinama desio se u društvenim okolnostima koje su bile izrazito naklonjenije dostizanju socijalnih standarda, odnosno u okviru kojih diskursi liberalizacije i globalizacije nisu imale dominantan utjecaj. Takav je uticaj EU na tadašnji razvoj Grčke, Španije i Portugala opisan pojmom kognitivne evropeizacije jer je ulazak u elitni klub evropskih zemalja shvaćen i kao prilika za dostizanje viših standarda, između ostalog i u oblasti socijalne sigurnosti. Za postkomunističke zemlje koje su 2004. godine postale članice EU taj uticaj je i dalje važan, ali ograničen kako povećanim uticajem globalnih agencija, tako i novim uticajem neoliberalnih diskursa na globalnom planu. Zbog toga je nepravедno jednostavno optuživati globalne agencije za socijalnu rezidualizaciju, a bez razumevanja društvenog konteksta koji oblikuje globalne uticaje kao što je, međutim, nepravédno ne videti potrebu i mogućnost različite percepcije i različite realizacije globalizacije i evropeizacije, prema nacionalnim i lokalnim specifičnostima. Isto je tako važno videti kako je reč o dugoročnom i vrlo kompleksnom procesu, a što je Lendvai okarakterisala susretom i dijalogom potpuno različitih diskursa, jezika, percepcija, razumevanja. Treći je primer »Ono što ovaj pristup nudi je osvetliti da bi evropsko pridruživanje trebalo videti kao kompleksan multidimenzionalan 'projekat' koji menja percepcije i identitete». To je naročito vidljivo u slučaju Bugarske i Rumunije u kojima je proces transformacije bio teži, bolniji, dugoročniji i u kojima su, posebno u slučaju Rumunije, neka socijalna pitanja stavljena kao visoko prioritarna pitanja ljudskih prava, kao što su pitanja institucionalizacije i neadekvatnog tretmana dece u institucijama,

invalida, prava Roma i sl. Različitost i kompleksnost, možda su dve najbitnije odrednice tematske usmerenosti ovog predavanja. Ako treba dodati treću, onda to može biti pouka o tome da procesi globalizacije i evropeizacije nisu ni sudbine ali ni panaceje. U svakom slučaju, nacionalna istorija i nacionalni kapaciteti u suočavanju s globalnim silama i aktuelnim procesima ostaju glavni činioci u procesu pozicioniranja pojedinih zemalja na evropskoj i globalnoj mapi i glavni činioc oblikovanja njene socijalne politike.

Pripremni test za prijemni ispit MAS Socijalni rad

Oblast: socijalno preduzetništvo, siromaštvo i marginalizovane grupe

---

1. Šta je preduzetništvo?

Preduzetništvo je delatnost usmerena na pokretanje, organizovanje i inoviranje poslovanja preduzeća, sa osnovnim ciljem stvaranja novog tržišta i ostvarivanja dobiti. Ono je vezano za sve aspekte ljudskog ponašanja i delovanja - **razvija kreativnost, pospešuje rađanje ideja i obogaćuje ljudske potrebe.**

Preduzetništvo obuhvata zbir znanja, veština i sposobnosti, ali i kreativnost, pokretački duh, hrabrost, odgovornost, dinamičnost, posvećenost, upornost.

2. Šta je socijalno preduzeće?

Socijalno preduzetništvo je drugačiji način poslovanja.

Socijalno preduzeće je preduzeće koje posluje u društvene svrhe. Društveni ciljevi poslovanja podjednako su važni kao i tržišne aktivnosti, što se često naziva double bottom line – dvostruki krajnji rezultat. Kao i svako drugo preduzeće, i socijalno preduzeće je usmereno na stvaranje prihoda svojim učestvovanjem na tržištu, ali njegova posebnost proističe iz načina na koji koristi svoj profit – sa ciljem ostvarivanja pozitivnih efekata na društvo, lokalnu zajednicu i prirodnu sredinu.

To se postiže na različite načine: zapošljavanjem osoba koje su inače izostavljene sa tržišta rada; ulaganjem profita u zajednicu; ulaganjem u zaštitu životne sredine; pružanjem neophodnih usluga ranjivim pojedincima koji ih u suprotnom nemaju na raspolaganju, itd. Upravo je ova kombinacija tržišnih i društvenih ciljeva ono što je doprinelo da socijalna preduzeća danas postanu jedna od najaktuelnijih i najuzbudljivijih tendencija širom sveta.

„Socijalno preduzetništvo je poslovanje koje čini dobra dela. Svrha preduzetništva postaje ostvarivanje maksimalne koristi za ljude, a ne maksimiziranje profita. Ljudi koji pokreću socijalno preduzeće nisu samo preduzetnici koji stvaraju novu vrednost, nego i ljudi koji rešavaju društvene probleme. Osnovna karakteristika socijalnih preduzeća jeste da ostvaren profit ostaje preduzeću i služi za proširivanje delatnosti i poboljšanje poslovanja. Jedno od osnovnih načela je da se u ovim preduzećima radi sa zadovoljstvom. Sve ovo ukazuje da je mnogo toga potrebno da bi se neko

bavio socijalnim preduzetništvom, ali jedno je sigurno - ova preduzeća proizvode rešenja za probleme koje društvo nije uspelo da reši.“

3. Ko su socijalni preduzetnici?

Uverenje da su socijalni preduzetnici osobe koje pokreću i vode socijalna preduzeća vrlo je ograničeno. Socijalni preduzetnici su više od toga; to su pojedinci koji nude inovativna rešenja za najaktuelnije društvene probleme. Oni su ambiciozni i uporni u želji da doprinesu širenju novih ideja zarad opšteg dobra. Ne prepuštajući vladi ili poslovnom sektoru bavljenje društvenim potrebama, ovi pojedinci pronalaze modele koji dobro funkcionišu i rešavaju probleme tako što menjaju sistem, ohrabrujući društvo da preduzme konkretne korake.

Socijalni preduzetnici istovremeno su i vizionari i krajnji realisti – više od svega zanima ih praktičnost njihove vizije. Ideje socijalnih preduzetnika uvek su razumljive, jasne, etične, i podrazumevaju angažovanje velikog broja ljudi koji zastupaju istu ideju i delaju u skladu sa njom. Drugim rečima, svaki socijalni preduzetnik je podsticajan za svoje okruženje, nosilac promene i motivator širokih masa – on je uzor koji pokazuje da građanin koji kanališe svoju strast u delo može da uradi gotovo sve. Ne postoji ništa moćnije od nove ideje u rukama izuzetnog socijalnog preduzetnika.

4. Nastanak i razvoj socijalnog preduzetništva

Pojava ideje i prakse socijalnih preduzeca je povezana sa razvojem ideje i prakse socijalne ekonomije u kapitalizmu 18. i 19. veka, kada su osnovane **grupe za samopomoc** i druga udruženja vođena po principima filantropije i milosrđa. Sa drastičnim osiromašivanjem radničke klase u periodu industrijske revolucije u Evropi, ohrabrivane su nove inicijative za ublažavanje posledica siromaštva.

Radnička klasa je počela da spontano izražava potrebu za prevazilazenjem teških životnih uslova, kao i za pronalaženjem alternative za tržišnu ekonomiju koja bi bila zasnovana na principima solidarnosti. Ovo je podrazumevalo **osnivanje bolnica za siromašne**, kao i podržavanje mnogih drugih aktivnosti koje nisu bile **uključene u tadašnju socijalnu politiku**.

Razvoj situacije u ovom smeru doveo je do ustanovljavanja prvih funkcionalnih kooperativa, kao najraširenije forme socijalnog preduzetništva, a pre svega u Velikoj Britaniji s kraja 18. i na

pocetku 19.veka. Prva socijalna preduzeća osnovana su i uvedena u Italiji, 1991. godine, zakonom 381/1991, u kooperativnoj (zadružnoj) legalnoj formi i nazvana su „socijalne kooperative" (cooperative sociale).

5. Šta je ono što razdvaja socijalna preduzeća od ostalih organizacija „trećeg sektora“?

Sa jedne strane u poredjenju sa udruženjima i fondacijama, socijalna preduzeća daju veći akcenat na produktivne aktivnosti koje nose sa sobom rizik (u neprofitnom sektoru, proizvodno orijentisana udruženja su bliža socijalnim preduzećima nego organizacije usmerene na zagovaranje i projektno orijentisane organizacije i fondacije). Sa druge strane, suprotno od preduzeća koja su u privatnom vlasništvu investitora i od tradicionalnih zadruga, socijalna preduzeća su orijentisana ka potrebama cele zajednice.

Socijalna preduzeća mogu biti osnovana od strane različitih kategorija zainteresovanih strana i to može biti vidljivo kroz njihovo članstvo, dok tradicionalne zadruge i mnoga udruženja predstavljaju jednu interesnu grupu. Ove elemente koji čine glavne razlike između socijalnih preduzeća i drugih organizacija i entiteta trećeg sektora ne treba prenaglašavati i uzimati kao definitivne, jer sa jedne strane socijalna preduzeća mogu biti potpuno nove organizacije sa jasnom distinkcijom i predstavljati podgrupu unutar „trećeg sektora“, dok sa druge strane ona mogu nastati kroz evoluciju nekih od tradicionalnih entiteta ovog sektora.

6. Šta karakteriše socijalna preduzeća?

Socijalna preduzeća karakteriše nekoliko ključnih osobina koje istovremeno ukazuju na sličnosti sa „tradicionalnim“ preduzećima, ali i ukazuju na evidentne razlike između njih:

- Proizvodnja dobara ili usluga;
- Izražena autonomija;
- Tendencija ka plaćenom radu;
- Doprinosi zajednici ili određenoj društvenoj grupi;
- Donošenje odluka nije zasnovano na učešću u kapitalu;

- Isključenost organizacija usmerenih isključivo na ostvarivanje profita.

Dakle, ona mogu biti definisana kao privatne, samostalne odnosno autonomne, preduzetničke organizacije koje proizvode dobra ili pružaju usluge sa jasno postavljenim ciljem doprinosa zajednici odnosno društvu kroz rešavanje nekog društvenog problema.

7. Socijalno preduzetništvo u zemljama EU

U tom svetlu značajno je napomenuti da je Evropska Komisija objavila dokument pod nazivom “**Inicijativa za socijalni biznis**”, u kojoj se koncepti socijalnog biznisa i socijalnih preduzeća poistovećuju.

U tom dokumentu Evropska Komisija je usvojila definiciju socijalnih preduzeća koja objedinjuje različite koncepte i glasi: “**Socijalno preduzeća je subjekat socijalne ekonomije čiji je glavni cilj društveni uticaj, pre nego ostvarivanje profita za vlasnike ili investitore.** Funkcioniše obezbeđivanjem dobara i usluga za tržište na preduzetnički i inovativan način i koristi svoj profit primarno za postizanje društvenih ciljeva. Socijalnim preduzećem se upravlja na otvoren i odgovoran način, a upravljačke strukture uključuju zaposlene, potrošače i korisnike i sve zainteresovane strane na koje njegove komercijalne aktivnosti imaju uticaja.”

8. Koje teorijske pristupe imamo u proučavanju socijalnih preduzeća?

Postoje tri teoretska pristupa proučavanju organizacija ovog tipa koji su isplivali na površinu uzimajući u obzir međunarodnu praksu u ovoj oblasti i to su:

- **Neprofitni pristup,**
  - **Pristup socijalne ekonomije i**
  - **Pristup trećeg sektora.**
- a) **Neprofitni pristup** – sa jedne strane, neprofitni pristup negira distribuciju profita. Ovaj pristup neprofitnom sektoru se razvio u drugoj polovini 1970-ih godina u Sjedinjenim Američkim Državama. Termin “volonterski sektor” koji potiče iz Velike Britanije takodje pripada ovoj školi. Neprofitne organizacije ispunjavanju širok spektar društvenih i političkih ciljeva uz lobiranje za interese grupa koje predstavljaju, a u nekim

slučajevima i pružanje i redistribuciju usluga. Neprofitni imperativ i ograničenje isključuje organizacije zadružnog tipa jer su one u mogućnosti da vrše raspodelu svog profita svojim članovima.

- b) Pristup socijalne ekonomije** – sa druge strane, koncept socijalne ekonomije, obuhvata i zadruge, fondacije i udruženja građana naglašavajući specifičnu misiju ovih organizacija da stvaraju korist za svoj kolektiv ili članstvo pre nego da generišu profit za investiture. Ovaj pristup uključuje i organizacionu formu neprofitnih organizacija ali za razliku od negiranja distribucije profita, ovde se naglašava proces donošenja odluka u okviru organizacije koji je zasnovan na demokratskim principima i koji daje prednost radnicima i reinvestiranju u preduzeće u odnosu na povećanje kapitala organizacije. Dakle, ključna karakteristika je ograničena raspodela profita koji je usmeren na društveno korisne ciljeve i reinvestiranje u samo preduzeće što čini jasnu distinkciju od zabrane distribucije profita što je karakterisalo neprofitni pristup.
- c) Pristup trećeg sektora** – koncept “treći sektor” se u poslednje vreme ustalio kao sinonim za termine “neprofitni sektor” i “socijalna ekonomija”. Britanska vlada definiše treći sektor kao “nevladine organizacije koje su vrednosno orijentisane i koje ulažu njihove viškove u društvene, ekološke i kulturne svrhe. One uključuju volonterske, humanitarne organizacije, socijalna preduzeća, zadruge i udruženja građana.” U ovoj konstelaciji termin “treći sektor” podrazumeva institucionalizovane entitete u okviru civilnog društva koji su posvećeni zagovaranju, redistribuciji i proizvodnji.

9. Razvoj socijalnog preduzetništva u Srbiji?

Socijalno preduzetništvo je prilično nova pojava u srpskoj privredi i javnoj politici u konceptualnom i praktičnom smislu. Ono ima korene u nekim privrednim formama iz ranijih društveno-ekonomskih sistema i bilo je prepoznato pod drugačijim nazivima u javnim politikama u istoriji moderne srpske države, ali se pod nazivom ‘socijalno preduzetništvo’ i sa prepoznatim značajem za društvenu koheziju pojavilo tek nakon 2000. godine. Dva su glavna razloga zbog kojih je došlo do porasta prepoznatosti socijalnog preduzetništva i vidljivosti socijalnih preduzeća u Srbiji nakon 2000. godine.

Prvi razlog leži u naraslim autentičnim socijalnim potrebama građana Srbije u periodu nakon sloma socijalizma i nedovoljnim kapacitetima sistema socijalne politike da na te potrebe

odgovore u periodu post-socijalističke transformacije. Ovaj nesklad između obima potreba i ponuđenih kapaciteta je vodio ka pojavi novih modela pružanja socijalnih usluga i podrške socijalno ugroženim grupama.

Ovi novi modeli ekonomskog poslovanja su podrazumevali vešto kombinovanje istaknutih socijalnih ciljeva, raspoloživih resursa i odgovarajućih organizacionih rešenja, kvalifikujući se tako kao socijalna preduzeća.

Drugi razlog zbog kojeg je porasla prepoznatost socijalnog preduzetništva u Srbiji je važnost ovog koncepta za transformaciju socijalne politike u Evropskoj Uniji (EU). Kako EU svojim donacijama i postavljenim standardima zemljama kandidatima za pristup ima najveći uticaj na tok transformacije socijalne politike u Srbiji, tim putem je i razvoj socijalnih preduzeća promovisan kao važno sredstvo pomoći socijalno ugroženim građanima, sledeći ciljeve postavljene u Inicijativi za socijalno poslovanje Evropske komisije iz 2011. godine (The Social Business Initiative).

10. Gde prepoznajemo oblike socijalnih preduzeća u Srbiji?

Organizacije koje odgovaraju socijalnim preduzećima u Srbiji počinju da privlače pažnju kao potencijal koji može da ublaži posledice tranzicije i pruže mogućnosti zapošljavanja. Najveći broj programa koji imaju ekonomske i socijalne ciljeve, jer organizuju neki oblik proizvodnje ili se bave socijalnim uslugama, nalazimo u okviru udruženja građana, religijskih grupa i kooperativa, a sadržaj programa uglavnom se odnosi na pomoć i socijalnu integraciju ranjivih grupa. U poslednjih nekoliko godina zadruge su identifikovane kao katalizator socijalnih reformi i u okviru programa sindikalnih organizacija kao i Nacionalne službe za zapošljavanje, a posebno kada se traže rešenja za smanjivanje siromaštva, marginalizacije i nezaposlenosti.

11. Šta je socijalna isključenost?

Pojam „**socijalna isključenost**“ poslednjih godina je sve prisutniji i sve više dobija na značaju, kako u zemljama Evropske Unije, tako i u zemljama u tranziciji. Glavnu ulogu u promociji pojma socijalne isključenosti imaju naučni krugovi evropske misli. Većina istraživača u Evropi češće upotrebljava pojam **društvena izopštenost**, odnosno **društvena ekskluzija**, u odnosu na pojmove siromaštvo, potklasa i marginalnost koji su zastupljeniji u američkom društvu.

Oblast: socijalno preduzetništvo, siromaštvo i marginalizovane grupe

---

Koncept socijalne isključenosti prvobitno su definisali sociolozi, kako bi njime označili nove izvore nejednakosti. Ovaj koncept, u teorijskom smislu, ukazuje na razne načine na koje pojedinci mogu biti isključeni iz šire društvene zajednice.

Pojam socijalna isključenost prvi put se upotrebljava u Francuskoj 60-ih godina prošlog veka. Terminom isključeni „les exclus“ nazivani su svi oni koji su bili siromašni i koji nisu imali pravo na socijalno osiguranje i zaštitu.

Termin „isključeni“ prvi put je upotrebio francuski državni sekretar za socijalnu akciju Rene Lenoar (Rene Leonard). U Francuskoj republikanskoj tradiciji socijalna isključenost je definisana kao svojevrсни nedostatak solidarnosti u društvu. Prema zagovornicima ove tradicije, jedna od osnovnih dužnosti države jeste da obezbedi građanima određeni minimum pristojnog života ili da im osigura pravo na rad. Građani kojima je pružena pomoć, imaju dužnost prema državi da rade i učestvuju u javnom životu.

12. Šta je socijalna uključenost?

Socijalna uključenost obično se definiše kao afirmativna aktivnost na promeni uslova koji su doveli do socijalne isključenosti, ali se njihovo bliže određivanje značajno razlikuje u definicijama pojedinih organizacija. Centar za ekonomsku i socijalnu uključenost (Centre for Economic and Social Inclusion, <http://www.cesi.org.uk>) definiše socijalnu uključenost kao „...proces kojim se nastoji osigurati da svako, nezavisno od svog iskustva i okolnosti, može ostvariti puni potencijal u životu. Kako bi se postigla uključenost, dohodak i zaposlenost su važni, ali nisu dovoljni. Društvo koje nastoji uključiti sve građane karakterišu napori za smanjenom nejednakošću te ravnoteži između individualnih prava i dužnosti povećane socijalne kohezije”.

Socijalna uključenost je način ublažavanja i uklanjanja socijalne isključenosti koja je *relativno trajna, višestruko uslovljena i predstavlja višedimenzionalnu lišenost pojedinca i porodice*.

To podrazumeva nekoliko tipova isključenosti. Prvo, da isključeni ne učestvuju u raspodeli društvenih dobara, koje definišemo kao kombinaciju institucionalnih (mogućnost školovanja, pristup zdravstvenim i socijalnim uslugama), kulturnih (oblikovanje identiteta, konzumiranje kulturnih proizvoda), socioekonomskih (zaposlenost, kupovna moć) i međuljudskih odnosa i resursa (razmena emocija).

13. Merenje socijalne isključenosti u EU

Počeci organizovanog izveštavanja o socijalnoj isključenosti mogu se vezati za 2001. godinu kada je u belgijskom gradu Lakenu definisan skup od 18 statističkih pokazatelja socijalne isključenosti kao okvir za praćenje stanja na nivou zemalja EU u četiri važne dimenzije: finansijsko siromaštvo, zaposlenost, zdravlje i obrazovanje.

Predlog pokazatelja obuhvatao je deset primarnih i osam sekundarnih pokazatelja. Primarni i sekundarni pokazatelji su harmonizovani na nivou EU. Članicama je omogućeno da prate i nacionalno specifične pokazatelje koji su značajni za dodatnu interpretaciju primarnih i sekundarnih pokazatelja i koji zemljama omogućavaju da prate neke od specifičnih fenomena socijalne isključenosti, relevantnih za kontekst pojedinih zemalja članica. Nacionalno specifični pokazatelji nisu harmonizovani na nivou zemalja članica.

Praćenje pokazatelja i stanja socijalne isključenosti dovelo je do sagledavanja fenomena „multidimenzionalnosti” socijalne isključenosti i potrebe da se, osim pomenutih dimenzija i Laken pokazatelja, razvijaju dodatni pokazatelji koji će omogućiti praćenje stanja u sledećim oblastima: uslovi stanovanja, ponovljeno i povremeno siromaštvo, pristup javnim i privatnim uslugama, siromaštvo kod zaposlenih, prezaduženost, stanje zavisnosti od socijalne i porodične pomoći itd.

14. Istorija merenja siromaštva u Srbiji

Prvi put u 2002. godini Srbija je dobila podatke o siromaštvu po međunarodno priznatoj metodologiji. Proces prikupljanja statističkih podataka koji se odnose na siromaštvo započeo je sprovođenjem godišnje **Ankete o životnom standardu (AŽS)**, sprovedene tokom 2002. i 2003. godine, a na zahtev Vlade Republike Srbije i uz stručnu pomoć Svetske banke.

Na osnovu ovih podataka napravljena je **Strategija za smanjenje siromaštva(2003-2009)**. Anketa o životnom standardu uz podršku Svetske banke realizovana je poslednji put 2007. godine i neće se više realizovati u Srbiji.

Kako bi bilo moguće pratiti trendove od 2006. godine, Republički zavod za statistiku je prihvatio preporuku Svetske banke da se za utvrđivanje apsolutne linije siromaštva koristi **indeks potrošačkih cena – CPI**. Apsolutna linija siromaštva dobija se izračunavanjem

nutricionističke korpe u 2006. godini, koja se uvećava za odgovarajući iznos inflacije (indeks potrošačkih cena) za svaku godinu. **Prvi koraci u pravcu definisanja indikatora socijalnog uključivanja i smanjenja siromaštva napravljeni su 2009. godine**, a praksa izveštavanja prema definisanim indikatorima započeta je 2010. godine i nastavljena u 2012. godini.

Od 2014.g u Srbiji su dostupni i podaci iz **Ankete o prihodima i uslovima (SILC – Survey on Income and Living Conditions)**, koja predstavlja značajno unapređenje statistike u oblasti životnog standarda i omogućava po prvi put potpunu uporedivost podataka Republike Srbije i zemalja članica EU. Anketa o prihodima i uslovima je deo redovnih statističkih istraživanja u zemlji.

Tim za socijalno uključivanje Vlade Republike Srbije u saradnji sa kancelarijom UNICEF-a u Srbiji i uz podršku Republičkog zavoda za statistiku tokom 2016. godine pokrenuo je proces revizije indikatora socijalnog uključivanja i smanjenja siromaštva. Krajnji cilj ovih aktivnosti je povećanje svesti društva o obimu isključenosti i kreiranje adekvatnih mera i politika u pravcu inkluzivnijeg društva. Tokom proteklih deset godina u domaćoj statističkoj praksi desile su se značajne izmene koje su omogućile unapređenje praćenja socijalnog uključivanja: dostupnost SILC ankete, dostupnost ESSPROS baze, dostupnost EQLS istraživanja, Mapiranje usluga socijalne zaštite u nadležnosti lokalnih samouprava, itd.

15. Šta je siromaštvo?

Siromaštvo se danas najčešće sagledava kao multidimenzionalni koncept. Dimenzije koje su identifikovane kao značajne za razumevanje i konceptualizaciju pojma siromaštva su materijalni standard (dohodak, potrošnja i imovina), zdravlje, obrazovanje, aktivnosti pojedinca (uključujući i rad), politički uticaj, socijalni kontakti i veze, životna sredina i nesigurnost (ekonomska i fizička). Multidimenzionalnost se jasno ogleda i u sveobuhvatnim zvaničnim definicijama koje su prihvatile Evropska unija i Ujedinjene nacije.

Evropska definicija siromaštva je po prvi put usaglašena 1975. godine i smatra se zvaničnom definicijom koju koristi Evropska unija:

„Pojedinci su siromašni ako su njihov dohodak i resursi u toj meri neadekvatni da im ne omogućavaju da ostvare životni standard koji se smatra kao prihvatljiv u društvima u kojima žive. Usled siromaštva moguća je višestruka ugroženost koja se odražava kroz nezaposlenost, nizak dohodak, neadekvatne stambene uslove, neadekvatnu zdravstvenu zaštitu i barijere za

doživotno učenje, kulturu, sport i rekreaciju. Siromašni su često isključeni i marginalizovani i ne učestvuju u aktivnostima (ekonomskim, socijalnim i kulturnim) koje predstavljaju normu za druge, a često im nije omogućen ni pristup fundamentalnim pravima” (Council of European Union, 2004, 8).

Sveopšte siromaštvo se u kopenhagenskoj deklaraciji Ujedinjenih nacija o društvenom razvoju definiše kao „nedovoljan dohodak i sredstva za održivo preživljavanje; glad i neuhranjenost; loše zdravstveno stanje; ograničena dostupnost drugim osnovnim uslugama; povećani morbiditet i mortalitet usled bolesti; neadekvatni stambeni uslovi i beskućništvo; nesigurno životno okruženje i socijalna diskriminacija i isključenost“.

Sveopšte siromaštvo takođe karakteriše i nedovoljna participacija u donošenju odluka i neučestvovanje u građanskom, socijalnom i kulturnom životu”.

16. Siromaštvo i marginalizovane grupe

Marginalizacija delova populacije kao višedimenzionalan fenomen danas predstavlja veliki izazov sa kojim se suočavaju razvijena demokratska društva, a posebno ona koja se nalaze u procesu tranzicije.

Iako je pojam „**marginalizacija**“ nastao u sociološkoj i psihološkoj literaturi u okviru različitih teorijskih doktrina, reč je o pretežno sociološkom terminu kojim se obično opisuje **situacija grupe ljudi koja je isključena iz dominantne kulture i raspodele moći koja postoji u društvu.**

Ovaj pojam se najčešće shvata kao obeležje pojedinih društvenih grupa ili delova populacije čiji vrednosni sistemi, norme, obrasci ponašanja, stil života i društveni status odstupaju od nekih opšteprihvaćenih društvenih vrednosti, što im otežava integraciju u šire društvo ili socijalnu sredinu.

Dakle, marginalizacija se ne odnosi samo na razlikovanje vrednosti pojedinih društvenih grupa od opšteprihvaćenih vrednosti i pravila ponašanja, niti uskraćivanje samo na materijalnoj osnovi, već se tiče mnogo šireg uskraćivanja mogućnosti potpunog učestvovanja u društvenom životu, a time i osujećenja nekih osoba ili grupa ljudi u životnim i ljudskim mogućnostima.

17. Nabroj marginalizovane grupe u Srbiji?

- dugoročno nezaposleni (na evidenciji duže od 12 meseci a posebno nezaposlena lica koja traže posao duže od 18 meseci);
- osobe sa invaliditetom;
- Romi;
- žrtve porodičnog nasilja.
- pripadnici etničkih zajednica kod kojih je utvrđena stopa nezaposlenosti na teritoriji jedinice lokalne samouprave viša u odnosu na prosečnu stopu nezaposlenosti u Republici Srbiji;
- interno raseljena i izbegla lica;
- samohrani roditelji ili supružnici iz porodice u kojoj su oba supružnika nezaposlena;
- povratnici po sporazumu o readmisiji;
- lica koja su bila na izdržavanju kazne zatvora;
- žrtve trgovine ljudima, zlostavljanja, zanemarivanja, nasilja ili eksploatacije, i
- lica koja se suočavaju sa egzistencijalnim teškoćama zbog zavisnosti od alkohola, droga ili drugih opojnih sredstava, posle završetka programa odvikavanja.

18. Šta su predrasude i stereotipi?

Predrasude predstavljaju vrste stavova koji se ne zasnivaju na validnom iskustvu niti na racionalnim argumentima , već čine tendenciozne generalizacije koje su afektivno opterećene i koje su snažno otporne na promenu čak i kada su suočene sa novim informacijama.

Društvena funkcija predrasuda jeste da se preko njih opravdavaju društvene nejednakosti.U socijalnoj psihologiji se naročito proučavaju rasne i etničke predrasude. Ove predrasude ne uljučuju samo neutemeljeno negativno mišljenje o drugim socijalnim grupama i nekritičko pozitivno o svojoj nego i mržnju kao i spremnost na progon , segregaciju i uništavanje pripadnika druge rase ili nacije.

Stereotipi su srodan pojam predrasudama i takođe predstavljaju obeležje marginalizacije.

U društvenim naukama pojam stereotipa se koristi kako bi se ukazao na šematski uprošćen i teško promenljiv odnos prema nekim pojedincima ili društvenim grupama. U osnovi stereotipa nalazi se pogrešna i neopravdano široka generalizacija. Stoga se svaki grupni stereotip koji sadrži izrazito emocionalno negativno ocenjivanje neke etničke, rasne, verske, ili socijalne grupe tumači kao predrasuda.

19. Šta je diskriminacija?

Diskriminacija - znači delovanje u pogledu pravljenja razlika među ljudima kojim se članovima pojedinih grupa uskraćuju resursi ili prava do kojih druge grupe mogu doći. Ovu karakteristiku marginalizacije treba razlikovati od predrasuda iako su ta dva pojma blisko povezana.

Moguće je da se pojedinci koji imaju predrasuda prema drugima ne upuštaju u diskriminatornu praksu protiv njih, i obrnuto, ljudi mogu delovati na diskriminatoran način čak iako nemaju predrasuda prema onima koje takvoj diskriminaciji izlažu.

20. Šta je društvena segregacija?

Društvena segregacija je najčešći oblik diskriminacije ljudi koja se odvija po osnovu telesne, fizičke, nacionalne, etničke ili verske razlike.

Postoje dva osnovna oblika društvene segregacije:

- **nevoljna**
- **dobrovoljna**

Nevoljna segregacija se događa kada se pravnim, političkim ili normativnim zahtevima obično uspostavljenim od dominantne grupe nameću znatna ograničenja manje moćnoj grupi. **Najteži oblik segregacije je aparthejd.**

Dobrovoljna segregacija je kada ljudi odluče da se druže sa samo sebi sličnima.

Pripremni test za prijemni ispit MAS Socijalni rad

Oblast: delikventno ponašanje, savetovanje i psihoterapija

---

1. Da li se prema mlađim maloletnicima (do 14godina) može pokrenuti krivični postupak?

U savremenim krivičnim zakonodavstvima sposobnost lica da snose krivicu za svoja dela vezana je za propisane starosne limite. S tim u vezi krivični postupak neće se voditi prema licu koje je učinilo krivično delo ako je u vreme izvršenja dela prema nacionalnom zakonodavstvu imalo status deteta (u Srbiji do 14godina). Ovakav krivičnopravni položaj dece baziran je na opšte humanim razlozima koji imaju za cilj da se izbegne izlaganje suviše mladih lica krivičnom progonu.

2. „Kucni u drvo da ne čuje zlo“ pripada obliku:

a- kvazimagijskog mišljenja

b- magijskog mišljenja

c- asocijativnog mišljenja

Pribegavanje nekim oblicima kvazimagijskog mišljenja (“kucni u drvo da ne čuje zlo”), magijskog mišljenja (“kad crna mačka pređe put..”) ili asocijativnog mišljenja (“kiša pada zato što smo otvorili kišobran”) javlja se i danas kod osoba koje su u stanju pojačanih emocionalnih tegoba, fizičke ili mentalne bolesti, krize, stresa.

3. Vladeta Jerotić je naš najpoznatiji predstavnik ..... savetovanja.

Religija slično psihoterapiji nudi objašnjenja za teško razumljive događaje i doživljaje, daje odgovore na egzistencijalna pitanja (ko sam ja, zašto postojim, šta je smisao života). Postoji posebna grana savetovanja: pastoralno savetovanje. Naš najpoznatiji predstavnik pastoralnog savetovanja je Vladeta Jerotić.

4. Muzikoterapija, art-terapija, psihodrama su vrste psihoterapija:

a-da

b-ne

Psihoterapija se u jednom delu susreće sa umetnošću. Jezik psihoterapije je često jezik metafora, aluzija, mitskih priča, u psihoterapiji se koriste dnevnički zapisi, narativne priče, poezija, autobiografija (biblioterapija). Pojedini psihoterapijski pravci koriste sliku, skulpturu, dramu, muziku, igru (art-terapija, psihodrama, muzikoterapija).

5. Neki od psihoterapijskih pristupa su (zaokruži tačne odgovore)

a- Psihodinamske psihoterapije

b- Bihevioralne psihoterapije

c- Kognitivističke (kognitivne) psihoterapije

d- Humanističke psihoterapije

e- Rekonstruktivne psihoterapije

d- Koučing-savetovanje

Danas postoji veliki broj psihoterapijskih pristupa (čak 400-500) ali se mogu svrstati u šest teorijskih klastera:

- 1) psihodinamski;
- 2) bihevioralni;
- 3) humanistički;
- 4) kognitivni;
- 5) sistemski;
- 6) eklektičan (integrativni)

6. Prema Frojdovim teorijama ljude pokreću

a- seksualni porivi

b- socijalno povezivanje

Osnovni psihoanalitički koncepti: prema Freudu ljudsko ponašanje određuju nesvesni motivi i instiktivni nagoni, koji se razvijaju tokom prvih 6god života. Prema Frojdovim teorijama ljude pokreću seksualni porivi a ne socijalno povezivanje.

7. Sistemski pristup psihosocijalnim fenomenima je zasnovan na opštoj teoriji sistema i prema ovom pristupu porodični sistem je skup jedinica koje su u međusobnom odnosu i u odnosu sa okolinom.

- 1. Tačno**
- 2. Netačno**

Sistemski pristup psihosocijalnim fenomenima je pedesetih godina dvadesetog veka u okviru prirodnih nauka razvio Ludvig fon Bertalanffy (Ludwig von Bertalanffy, 1968). Fokus je na sistemu kao celini. Sistem je skup jedinica koje su u međusobnom odnosu i u odnosu sa okolinom. Stanje svake jedinice je određeno onim drugih jedinicama (Miller, Miller, 1985), pa se sistem ne može objasniti ispitivanjem njegovih delova u izolaciji.

8. Šta od pomenutog povećava verovatnocu razvoja antisocijalnog ponašanja? (više odgovora)

- odsustvo roditeljskog nadzora**
- odbacivanja od strane vrsnjacke socijalne grupe**
- loš uspeh u školi**

Odsustvo roditeljskog nadzora povećava verovatnocu ulaska u devijantnu vršnjacku grupu, koja dalje igra ključnu ulogu u razvoju antisocijalnog ponašanja.

9. Intervencije i terapija delinkventnog ponašanja se odvijaju na nekoliko nivoa. Navesti bar dva.

Specifične intervencije u radu sa delinkventom i njegovom porodicom imaju za cilj uključivanje roditelja i adolescenata i njihovo motivisanje za promenu, unapređenje sposobnosti vođenja kvalitetnog porodičnog života i povećanje prosocijalnog ponašanja delinkventa uz smanjenje antisocijalnog ponašanja. Pomenute intervencije i terapija se odvijaju na individualnom, grupnom i porodičnom nivou.

10. Autor Teorije socijalnog učenja koja polazi od pretpostavke da se ponašanje, pa i agresivno ponašanje, uči posmatranjem ponašanja drugih osoba i ishoda njihovog ponašanja je:

-Albert Bandura

-Karl Rodžers

-Jung

Autor Teorije socijalnog učenja Albert Bandura polazi od pretpostavke da se ponašanje, pa i agresivno ponašanje, uči posmatranjem ponašanja drugih osoba i ishoda njihovog ponašanja

11. Bihevioristička teorija zastupa gledište da je čovekovo ponašanje posledica

- interakcije sa okolinom

- naslednog faktora

Biheviorističke teorije zovu se situacionim teorijama. Time se naglašava zavisnost ponašanja od situacija u kojima se pojedinac nalazi. Bihevioristi polaze od pretpostavke da je uzrok teškoćama i neprilagođenom ponašanju u naučenom rđavom reagovanju na određene situacije. Kako je neadekvatno ponašanje stečeno učenjem, tako ga se osobe sa poremećajima moraju i osloboditi korišćenjem učenja i steći zdravo i prilagođeno ponašanje.

12. Cilj psihoanalize je da nesvesne motive dovede na nivo svesnosti (zaokruži tačan odgovor)

a-ne

b-da

c-delimično

Nesvesno se ne može direktno proučavati, već na osnovu ponašanja. Klinički dokazi postojanja nesvesnog: snovi; omaške u govoru, zaboravljanje stvari; sadržaj dobijen tehnikom slobodnih asocijacija; sadržaj dobijen projektivnim tehnikama; simbolički sadržaj psihotičnih simptoma. U nesvesnom se nalaze svi doživljaji, sećanja, potisnuti sadržaji, potrebe, motivi.

Svesno je samo tanak sloj ukupnog uma. Cilj psihoanalize je da nesvesne motive dovede na nivo svesnosti.

13. Psihološke krizne intervencije su vrsta psihoterapije

a-tačno

b-netačno

Psihološke intervencije u krizi imaju za cilj pomaganja ljudima koji rade sa traumatizovanim osobama i svakodnevno se susreću sa ljudskim tragedijama. One ne spadaju u psihoterapiju jer ne zalaze u unutrašnju dinamiku ličnosti učesnika niti u tumačenja na nivou psihologije ličnosti. Isključivo se radi na tome kako je krizni događaj viđen i doživljen. Ukoliko određenoj osobi psihološka intervencija nije pomogla da se rastereti i sagleda realno kritični događaj, već je došlo do bitnijih promena u njenom funkcionisanju ili strukturi ličnosti – ona se upućuje na psihoterapiju.

14. Cilj savetovanja i psihoterapije je rast i razvoj na intrapsihičkom i/ili interpersonalnom planu

a-tačno

b-netačno

Naučna psihoterapija je lečenje psihe psihičkim putem na naučan način.

Opšti ciljevi savetovanja i psihoterapije:

-Lečenje (ublažavanje ili eliminacija simptoma, smanjenje patnje i ispostavljanje samokontrole). Primer: bolesti zavisnosti

-Rast i razvoj na intrapsihičkom i/ili interpersonalnom planu

-Osnaživanje za buduća životna iskustva, konflikte, krize

-Učenje onoga što je kod osobe izostalo u procesu formiranja i sazrevanja ličnosti ili obnavljanje naučenog ili odučavanje

15. Psihoterapijom mogu da se bave i drugi stručnjaci osim psihologa i lekara

a-tačno

b-netačno

Psihoterapijom mogu da se bave i drugi stručnjaci osim psihologa i lekara koji su završili edukaciju iz psihoterapije.

16. Animus i anima su pojmovi vezani za:

a) Frojda

b) Junga

c) Adlera

Prema Jungu glavni cilj razvoja ličnosti je postizanje individuacije – skladna integracija svesnih i nesvesnih delova ličnosti.

Pojmovi vezani za Junga :

Persona – maska ili javno lice koje nosimo kako bismo se zaštitili.

Animus i Anima –biološki i psihološki vidovi maskuliniteta i feminiteta, postoje zajedno kod oba pola.

Senka - predstavlja našu mračnu stranu - misli, osećanja, ponašanja koji su neprihvatljivi i kojih se želimo osloboditi projekcijom van.

Snovi – put u nesvesno

17. Kada se insistira na strožoj kazenoj reakciji i prebacivanju težište sa interesa deteta na zaštitu trećih lica od "problematičnog i opasnog" deteta govorimo o:

-protektivnom pristupu

-neokonzervativnom pristupu

Za razliku od dece, maloletnici tj. lica od 14 do 18 godina mogu krivično odgovarati, s tim da u odnosu na njih dejstvuje načelo procesne protektivnosti, a osnovna vrsta sankcija koje im se izriču su vaspitne mere, dok se maloletnički zatvor izriče samo izuzetno i pod strogim uslovima.

18. Osnovni pristup u kažnjavanju maloletnih učinioaca krivičnih dela je

- princip postupnosti
- princip odmeravanja kazne prema učinjenom prekršaju
- princip težih sankcija

Jedan od osnovnih principa na kojima se zasniva primena krivičnih sankcija prema maloletnicima je "princip postupnosti", što znači da se uvek ide od blažih sankcija ka težim, čime se otvara prostor za širu primenu alternativnih sankcija prema maloletnim učiniocima krivičnih dela.

19. Koji model društvenog reagovanja na maloletničku delinkvenciju postoji u Srbiji?

- zaštitnički model
- restriktivni model kažnjavanja

U postupanju prema maloletnim delinkventima od druge polovine XIX veka dominira zaštitnički model uz postojanje elemenata modela pravde. Prateći trendove koji postoje u Evropi i svetu, najnovija reforma maloletničkog zakonodavstva dovela je i do uvođenja zaštitničkog modela kao odgovora na kriminalitet maloletnika u Srbiji.

20. Primarni pružalac usluga deci sa problemima u ponašanju je:

- Centar za socijalni rad
- Školski psiholog/pedagog

Centar za socijalni rad je primarni pružalac usluga deci sa problemima ponašanja, kao takav odgovoran je za organizaciju i sprovođenje usluge za dete i porodicu u lokalnoj zajednici.

Pripremna pitanja za prijemni ispit MAS Socijalni rad

Oblast: opšta psihopatologija, socijalna patologija, preventivni programi u psihosocijalnoj praksi

---

1. Šta je normalnosti?

Psihički zdrava osoba bila bi ona koja je:

- Lišena psihijatrijskog oboljenja
- Koja ima opšte dobro stanje i osećanje zadovoljstva sopstvenim funkcionisanjem
- Funkcioniše svojim punim (ili blizu punog) intelektualnim, fizičkim i emocionalnim kapacitetom
- Sposobna je da se bori i da saraduje sa okolinom (dobar adaptivni potencijal)
- Ima dobru jačinu Ega

Zdrava ličnost - "zrela ličnost" sadrži u sebi neka osnovna svojstva koja je izdvajaju iz grupe onih koji imaju ili ispoljavaju manje ili više psihopatološke poremećaje

2. Koja su svojstva normalnosti?

- Prilagodljivost: Sposobnost prilagođavanja sredini i uspostavljanja harmoničnih odnosa, saradnje i međusobnog razumevanja sa drugim osobama
- Usklađenost: Sposobnost usklađivanja svojih želje, stremljenja i postupanja po stavovima i tendencijama sredine u kojoj ličnost živi
- Saradljivost: Sposobnost konstruktivne saradnje sa ljudima i svoje okoline
-
- Uravnoteženost
- Samokontrola emocija
- Postojanost i spremnost za borbu
- Istrajnost u borbi za ostvarenje ciljeva
- Samostalnost i nezavisnost
- Tolerantnost
- Poštovanje
- Briga o potomstvu

3. Koje su karakteristike koncepta normalnosti:

a) Sigmunda Frojda: Na pitanje: "Šta jedna zrela ličnost treba da bude u stanju da čini?" Frojd je odgovorio: "Ona treba da bude sposobna da voli i radi!" Sposobnost za: rad, ljubav, igru i obožavanje.

Oblast: opšta psihopatologija, socijalna patologija, preventivni programi u psihosocijalnoj praksi

---

b) Erika Eriksona: Zrela ličnost, prema E.H.Eriksonu: uspeva da aktivno ovlada svojom sredinom, pokazuje određenu jedinstvenost ličnosti i sposobnost da svest i sebe pravilno opaža. "Takva ličnost stoji na sopstvenim nogama i ne postavlja preterane zahteve drugima"

c) Abrahama Maslova: Odlike zrele ličnosti: Uspešno opažanje stvarnosti; Prihvatanje sebe, drugih ljudi i prirode; Spontanost; Usredsređivanje na probleme; Stalna svežina procenjivanja; Etička zrelost; Dobronamerni smisao za humor; Kreativnost

4. Nabrojte psihičke funkcije

Pažnja
Percepcija
Pamćenje
Mišljenje
Inteligencija
Emocije
Nagoni (voljno nagonski dinamzmi)
Volja
Svest

5. Koliko važećih klasifikacionis sistema bolesti danas postoji u svetu, koji su i u kojim zemljama su primenjiva?

Postoje dva važeća klasifikaciona sistema:

1. DSM V- Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Fifth Edition (18. maj 2013. USA klasifikacioni sistem bolesti)
2. ICD 10 (MKB10): Intentional Statistical Classification of Diseases and Related Health problem (evropski klasifikacioni sistem bolest objavljen 1983. i revidiran 1992. godine) (MKB 10: međunarodna klasifikacija bolesti)

6. Nabrojte nazive psihopatološke grupe bolesti:

F00-F09 Organski i simptomatski duševni poremećaji
F10-F19 Duševni i poremećaji ponašanja nastali upotrebom psihoaktivnih supstanci
F20-F29 Shizofrenija, shizoidni poremećaji i sumanuta duševna oboljenja
F30-F39 Poremećaji raspoloženja
F40-F48 Neuroze, stresni i somatofornni poremećaji
F50-F59 Sindromi ponašanja udruženi sa fiziološkim smetnjama i fizičkim činiocima
F60-F69 Poremećaji ličnosti i poremećaji ponašanja odrasle osobe

Oblast: opšta psihopatologija, socijalna patologija, preventivni programi u psihosocijalnoj praksi

---

F70-F79 Duševna zaostalost

F80-F89 Poremećaji psihičkog razvoja

F90-F98 Drugi poremećaji emocija i poremećaji ponašanja nastali u detinjstvu i adolescenciji

F99 Neodređeni duševni poremećaj.

7. Definišite pojam socijalne patologije.

Definicija $\simeq$ nauka o bolestima društva i u najširem smislu predstavlja nauku o kompleksu činjenica vezanih za poremećaje koji su socijalno uslovljeni, štetni, neprihvatljivi i nepoželjni
U oblast socijalne patologije spadaju:

- socijalne bolesti (somatske, mentalne i psiho-somatske)
- „sociopatije“
- toksikomanije
- poroci (alkoholizam, narkomanija)
- agresije (kriminalitet)
- socijalne dezorganizacije

Termin je prvi put upotrebljen 1848. godine, od strane autora Gerena.

Prvi rad pod nazivom Socijalna patologija napisao Grotjan, 1911. godine, pri čemu se on u radu bavio socijalno-medicinskim i higijenskim problemima.

8. Definišite oblasti istraživanja socijalne patologije:

A) Devijantno ponašanje: odstupanje od utvrđenih standarda i normi

U socijalnoj patologiji pod socijalnim devijacijama podrazumevamo onu vrstu pojedinačnog i grupnog ponašanja koja imaju za posledice:

- pojave socijalno – destruktivnog
- patološkog i delinkventnog ponašanja

Ovi oblici socijalne devijacije izazivaju društvenu reakciju tj. sve one pojave koje ugrožavaju univerzalne društvene vrednosti

B) Društvena dezorganizacija: manje se izučava od devijantnog ponašanja, zato što se uzroci devijantnog ponašanja traže više u sferi ličnosti pojedinca, a manje u određenim svojstvima društvenog sistema

Dezorganizaciju karakteriše odsustvo, poremećaj i raspad socijalnog Sistema

Uslovi dezorganizacije:

Oblast: opšta psihopatologija, socijalna patologija, preventivni programi u psihosocijalnoj praksi

---

- Dezorganizacija nastaje kada situacije s kojima se učesnici jedne akcije suočavaju nisu definisane pravilima-nastaje stanje Anomija
- Dezorganizacija nastaje kada učesnici nisu motivisani

C) Društveno reagovanje: Društvena reakcija na devijacije zavisice od:

- prirode devijacije
- stepena i obima u kome se javlja
- društvene vidljivosti devijacije
- značaja koji data društvena zajednica pridaje normi koja je prekršena

Uslov da devijantno ponašanje izazove društvenu reakciju jeste da bude vidljivo članovima zajednice.

9. Koja je prihvatljiva definicija socijalizacije ličnosti?

1) Socijalizacija ličnosti $\simeq$ proces u toku koga pojedinac usvaja i razvija određene obrasce ponašanja, delanja i mišljenja, što im omogućava da aktivno učestvuju u društvenom životu (Mitrović, M., Tripković, M., Koković, D. *Sociologija*, Beograd. 1991. str. 61.)

Proizilazi iz odnosa pojedinca i društva, sa mogućnošću ispoljavanja tri osnovna oblika:

Apsolutizacija društvenog interesa nad pojedincem – *problematičan odnos čovekove svesti o sebi i slobodi uopšte.*

Apsolutizacija individualnog interesa nad društvom – *mogućnost radikalnog anarhizma sa svim posledicama negiranja moralnih, društvenih i pravnih normi, sa zloupotrebom slobode.*

Međusobno usklađen odnos pojedinca i društva

2) Socijalizovana ličnosti $\simeq$ humanistička svest i ponašanje koje će biti rezultat usklađenosti društvenog i ličnog interesa

3) Socijalizovana ličnosti $\sim$ proces u kome pojedinac kritički izgrađuje svoj odnos i ponašanje, zadovoljavajući svoje interese i potrebe u okviru društveno opravdanih normi (ne samo datih, već i mogućih i poželjnih).

10. Koje je uloge sposobna da obavlja socijalizovana ličnost?

Socijalizovana ličnost $\simeq$ kompleksan proces u formiranju ličnosti sposobne da obavlja splet uloga:

- Člana porodice
- Bračnog druga
- Roditelja
- Druga, prijatelja, kolege
- Patriote spremnog na odricanja i žrtve
- Pripadnika određene profesije

Oblast: opšta psihopatologija, socijalna patologija, preventivni programi u psihosocijalnoj praksi

---

- Člana radne organizacije
- Člana nacionalne zajednice
- Člana političke ili verske organizacije
- Člana sportskih i mnogih drugih grupa u kojima zadovoljava svoje potrebe, ostvaruje svoja prava, izvršava svoje obaveze.

11. Nabrojte dobre i loše univerzalne ljudske vrednosti.

UNIVERZALNE LJDSKE VREDNOSTI		
DOBRE		LOŠE
1	MIR	RAT
2	ISTIMA	LAŽ
3	SOLIDARNOST	EGOIZAM
4	HUMANIJAM	BRUTALNOST, AGRESIJA
5	DEMOKRATIJA	TIRANIJA
6	SLOBODA	ROPSTVO

12. Koje su grupe pojavnih oblika socijalne patologije?

Kriminal
Maloletničko prestupništvo
Narkomanija
Alkoholizam
Seksualne devijacije
Određeni mentalni poremećaji

13. Nabrojte glave karkteristike alkoholičarskog porodičnog sistema.

Alkoholičarska porodica je specifičan porodični sistem u kome je najmanje jedan član alkoholičar. Taj sistem ima u sebi: pijenje i opijanje, sve ono što jednim opštim terminom nazivamo "alkoholičarsko ponašanje" kao stresni uslov; ima specifični dijadni odnos, (alkoholičarski brak) i centralno jezgro sistema je sistemski proces koji se naziva alkoholičarska porodica uključujući i decu.

Glavne karakteristike i "simptomi" alkoholičarskog porodičnog sistema su:

- poremećaj organizacije svakodnevnog življenja,
- neadekvatna porodicna pravila,

Oblast: opšta psihopatologija, socijalna patologija, preventivni programi u psihosocijalnoj praksi

---

- konfuzija i inverzija porodičnih uloga i odnosa
- poremećena hijerarhija među subsistemima. (deca, roditelji)
- disfunkcionalne, nejasne, isprekidane i nedosledne komunikacije.

Nestabilni *konfliktni medjusobni odnosi* praćeni obrascima dvostrukog ponašanja odnosno, formiranjem “paktova”, “nagodbi”, “saveza” i “zavera”. *Izvitopereni sistemi vrednosti praćeni antisocijalnim ponašanjem*, što ponekad dovodi do značajnog odudaranja od ponašanje okoline i sukoba sa njom.

Ovakvi alkoholičarski porodični sistemi se nažalost pokazuju kao stabilni i dugotrajni, u sebi poseduju visok nivo: anksioznosti, neizvesnosti, neodređenosti i tenzije u medjusobnim emocionalnim odnosima (tenzije i u mentalnom sklopu pojedinih članova).

Promene u ovakvom “stabilnom” sistemu su teško izvodljive, jer je ravnoteža sistema pomerena daleko prema patologiji i vrlo stabilna.

14. Nabrojte i opišite faze razvoja zavisnosti mladih zavisnika od PAS-a.

Eksperimentalna faza - eksperimentisanje uzimanje iz radoznalosti ili zbog adolescentnog preuzimanja rizika, odnosno, “testiranja opasnosti” .

Socijalna faza - regularno koriscenje u “socijalnim” prilikama - izlasci, žurke, koncerti i slicno. Najcesce se to u početku događa tokom vikenda, a kasnije i češće “sa društvom” i tokom radne nedelje.

Instrumentalna faza - trazenje “najbolje” supstance (“svoje droge” ili “KOMPLETA”) kojom se postize promena raspolozenja i ponasanja u svrhu “provoda” ili da se prevazidje stres i neprijatni doživljaj ili negativno afektivno stanje (depresivnost, strah)

Habitualna faza - svakodnevna preokucija uzimanjem, prilagodjenost ponasanja i funkcija na redovno uzimanje supstanci; ovo je prelazna faza ka zavisnosti ili pocetak kompletne zavisnosti

Kompulsivna faza, zavisnost, potpno prilagodjavanje svakodnevnom uzimanju, promenjen zivotni stil, vrednosni sistem i karakterne osobine; to je faza u kojoj uzimanje supstance služi da bi se osecao/la “normalno”.Razvijena je i globalna disfunkcionalnost

15. Nabrojte socijalne faktore uzroka prostitucije.

Socijalni faktori su najznačniji faktori:

Ekonomski faktori (posebno siromaštvo)

Nezaposlenost

Procesi migracije

Urbanizacija

Industrijalizacija

Oblast: opšta psihopatologija, socijalna patologija, preventivni programi u psihosocijalnoj praksi

---

16. Definišite dve velike grupe (i manje podgrupe) bolesti zavisnosti.

Hemijske zavisnosti (alkoholizam, narkomanija, tabletomanija)
Nehemijske zavisnosti (kocka, online igrice, internet zavisnost...)

17. Koje su karakteristike Z generacije.

Od 2001. stasava nova Z generacija

Dece generacije Z rastu uz svoje kompjutere, svoje laptopove, neki od njih imaju svoje tablet računare najnovije generacije: 6% dece starosti od 2 do 5 godina imaju svoj Smartphon.

Dve trećine dece starosti od 4 do 7 godina koristili su Iphone i Ipad

Preko 25% dece od 2 do 5 godina starosti i preko 40% dece od 6 do 8 godina starosti koristi internet.

Neki od njih su učili spelovanje engleskog jezika tako što su im trebale reči za ukucavanje u prozor pretraga....

18. Navedite nivoe i ciljeve funkcionisanja prevencije.

Nivoi funkcionisanja prevencije su: primarni, sekundarni i tercijarni.

Cilj primarne prevencije je da se spreči nastanak neke bolesti tj. da se smanji broj novih slučajeva u populaciji

Cilj sekundarne prevencije je da se smanji broj već ustanovljenih slučajeva.

Cilj tercijarne prevencije je da se smanje posledice prouzrokovane bolešću ili da se preduprede nove epizode bolesti

19. Koji su faktori delovanja prevencije i na koji način su važni za prevenciju?

Faktori delovanja prevencije su: faktori rizika i protektivni faktori.

Faktori rizika tj. rizični faktori predstavljaju sve one faktore koji kompromituju pozitivan razvoj

Protektivni faktori su oni koji pospešuju otpornost na faktore rizika i bolesti

Oblast: opšta psihopatologija, socijalna patologija, preventivni programi u psihosocijalnoj praksi

---

20. Definišite pojam krize i njena dva psihološka aspekta funkcionisanja.

Kratkotrajan, ali do krajnosti zaoštren trenutak u istorijskom, ekonomskom ili evolucionom razvoju u kome se ruše stari obrasci funkcionisanja i traga za boljim i novim rešenjima; u krizi dolazi do:

- naglog ubrzanja procesa
- bujanja novih ideja
- rađanja novih rešenja
- uspostavljanja novih odnosa vrednosti.

Psihološki aspekti funkcionisanja krize su:

- akcidentalna kriza
- razvojna kriza.

TEST ZA PRIJEMNI ISPIT MAS SOCIJALNI RAD

DATUM POLAGANJA ISPITA: _____

IME I PREZIME STUDENTA: _____

OSVOJENI BROJ POENA: _____

1. Koji su pokreti, sa kraja XIX i početka XX veka, uticali na nastanak socijalnog rada kao profesionalne delatnosti?

Odgovor:

radnički,

sindikalni i

feministički pokreti.

2. Nabrojte tipove socijalnog rada, koji postoje u praksi...

Odgovor:

- a. Tradicionalni socijalni rad;*
- b. Birokratizovani socijalni rad;*
- c. Radikalni socijalni rad;*
- d. Akcijski ili integrativni socijalni rad.*

3. Navedite tri najvažnija modela etničke integracije...

Odogovr:

Asimilacija

“Lonac za rastapanje”

Kulturni pluralizam

4. Navedite glavne trendove u teorijskom razumevanju procesa globalizacije...

Odogovor:

Glavni trendovi u okviru procesa globalizacije.

Trend 1. Globalna ekonomija se sve više međusobno povezuje i konsoliduje

Trend 2. Formalne političke strukture postaju sve fragmentarnije

Trend 3. U mnogim regionima globalni rast stanovništva ugrožava kvalitet života

Trend 4. Širom sveta raste ekološka svest

Trend 5. Životni izgledi se sve više polarizuju

5. Šta karakteriše socijalna preduzeća (zaokružite tačne odgovore)?

- a) Proizvodnja dobara ili usluga;
- b) Izražena autonomija;
- c) Orjentacija ka tržišnoj ekonomiji

- d) Tendencija ka plaćenom radu;
- e) Doprinos zajednici ili određenoj društvenoj grupi;
- f) Sklonost sticanju materijalne dobiti
- g) Donošenje odluka nije zasnovano na učešću u kapitalu

6. **Postoje tri teoretska pristupa proučavanju socijalnih preduzeća. Nabrojte ih?**

Odogovor:

- a) *Neprofitni pristup*
- b) *Pristup socijalne ekonomije*
- c) *Pristup trećeg sektora*

7. **Nabrojte najmanje 5 marginalizovanih grupa u Srbiji?**

Odogovor:

- a) *dugoročno nezaposleni (na evidenciji duže od 12 meseci a posebno nezaposlena lica koja traže posao duže od 18 meseci);*
- b) *osobe sa invaliditetom;*
- c) *Romi;*
- d) *žrtve porodičnog nasilja.*
- e) *pripadnici etničkih zajednica kod kojih je utvrđena stopa nezaposlenosti na teritoriji jedinice lokalne samouprave viša u odnosu na prosečnu stopu nezaposlenosti u Republici Srbiji;*
- f) *interno raseljena i izbegla lica;*
- g) *samohrani roditelji ili supružnici iz porodice u kojoj su oba supružnika nezaposlena;*

- h) *povratnici po sporazumu o readmisiji;*
- i) *lica koja su bila na izdržavanju kazne zatvora;*
- j) *žrtve trgovine ljudima, zlostavljanja, zanemarivanja, nasilja ili eksploatacije, i*
- k) *lica koja se suočavaju sa egzistencijalnim teškoćama zbog zavisnosti od alkohola, droga ili drugih opojnih sredstava, posle završetka programa odvikavanja.*

8. **„Kucni u drvo da ne čuje zlo“ pripada obliku:**

- a) kvazimagijskog mišljenja
- b) magijskog mišljenja
- c) asocijativnog mišljenja

9. **Vladeta Jerotić je naš najpoznatiji predstavnik ..... savetovanja.
(pastirskog)**

10. **Muzikoterapija, art-terapija, psihodrama su vrste psihoterapija (zaokruži tačan odgovor):**

- a) da
- b) ne

11. **Prema Frojdovim teorijama ljude prevashodno pokreću (zaokruži tačan odgovor):**

- a) seksualni porivi
- b) socijalno povezivanje

12. **Sistemske pristup psihosocijalnim fenomenima je zasnovan na opštoj teoriji sistema i prema ovom pristupu porodični sistem je skup jedinica koje su u međusobnom odnosu i u odnosu sa okolinom.**

- a) tačno
- b) netačno

13. **Psihoterapijom mogu da se bave i drugi stručnjaci osim psihologa i lekara**

- a) tačno
- b) netačno

14. Animus i anima su pojmovi vezani za:

- a) Frojda
- b) Junga
- c) Adlera

15. Primarni pružalac usluga deci sa problemima u ponašanju je:

- a) Centar za socijalni rad
- b) Školski psiholog/pedagog

16. Navesti rečenicu kojom je Frojd opisao šta psihički zrela osoba treba da bude u stanju da čini:

Odogovor:

Frojda je odgovorio: "Ona treba da bude sposobna da voli i radi!"

17. Nabrojte svih 9 psihičke funkcije:

Odogovor:

*Pažnja
Percepcija
Pamćenje
Mišljenje
Inteligencija
Emocije
Nagoni
Volja
Svest*

18. **Koji se klasifikacioni sistem bolesti danas primenjuje u SAD-u, a koji u evropskim zemljama?**

SAD: _____

Evropske zemlje: _____

Odogovor:

SAD: DSM V

Evropske zemlje: ICD (MKB) 10

19. **Nabrajaјуći univerzalne ljudske vrednosti:**

Odogovor:

mir

istina

solidarnost

humanizam

demokratija

sloboda

20. **Definišite dve velike grupe bolesti zavisnosti.**

Odogovor:

hemijske bolesti zavisnosti (alkoholizam, PAS...)

nehemijske bolesti zavisnosti (kocka, unternet zavisnost...)

TEST ZA PRIJEMNI ISPIT MAS SOCIJALNI RAD ZA STUDENTE
NESRODNIH FAKULTETA

DATUM POLAGANJA ISPITA: _____

IME I PREZIME STUDENTA: _____

OSVOJENI BROJ POENA: _____

1. Koji su pokreti sa kraja XIX i početka XX veka, uticali na nastanak socijalnog rada kao profesionalne delatnosti?

---

2. Nabrojte 4 tipa socijalnog rada, koji postoje u praksi...

---

3. Navedite tri najvažnija modela etničke integracije...

---

4. Navedite glavne trendove u okviru procesa globalizacije...

---

5. Šta karakteriše socijalna preduzeća (zaokružite tačne odgovore)?

- a) Proizvodnja dobara ili usluga;
- b) Izražena autonomija;
- c) Orijentacija ka tržišnoj ekonomiji
- d) Tendencija ka plaćenom radu;
- e) Doprinos zajednici ili određenoj društvenoj grupi;
- f) Sklonost sticanju materijalne dobiti
- g) Donošenje odluka nije zasnovano na učešću u kapitalu

6. Postoje tri teoretska pristupa proučavanju socijalnih preduzeća. Nabrojte ih?

---

7. Nabrojte najmanje 5 od 11 marginalizovanih grupa u Srbiji?

---

8. „Kucni u drvo da ne čuje zlo“ pripada obliku:

- a) kvazimagijskog mišljenja
- b) magijskog mišljenja
- c) asocijativnog mišljenja

9. **Vladeta Jerotić je naš najpoznatiji predstavnik ..... savetovanja.**

10. **Muzikoterapija, art-terapija, psihodrama su vrste psihoterapija (zaokruži tačan odgovor):**

- a) da
- b) ne

11. **Prema Frojdovim teorijama ljude pokreću (zaokruži tačan odgovor):**

- a) seksualni porivi
- b) socijalno povezivanje

12. **Sistemski pristup psihosocijalnim fenomenima je zasnovan na opštoj teoriji sistema i prema ovom pristupu porodični sistem je skup jedinica koje su u međusobnom odnosu i u odnosu sa okolinom.**

- a) tačno
- b) netačno

13. **Psihoterapijom mogu da se bave i drugi stručnjaci osim psihologa i lekara**

- a) tačno
- b) netačno

14. **Animus i anima su pojmovi vezani za:**

- a) Frojda
- b) Junga
- c) Adlera

15. **Primarni pružalac usluga deci sa problemima u ponašanju je:**

- a) Centar za socijalni rad
- b) Školski psiholog/pedagog

16. Dopunite sledeće rečenice o konceptu normalnosti:

- a) Sigmund Frojd: “Ona treba da bude sposobna da ..... i .....!”
b) Erik Erikson: “Takva ličnost ..... na ..... nogama i ne postavlja ..... zahteve drugima”

17. Nabrojite svih 9 psihičke funkcije:

---

18. Koliko važećih klasifikacionis sistema bolesti danas postoji u svetu, koji su i u kojim zemljama su primenjiva?

---

19. Dopunite tabelu nabrajajući nedostajuće dobre i loše univerzalne ljudske vrednosti.

UNIVERZALNE LJDSKE VREDNOSTI		
DOBRE		LOŠE
1	MIR	
2		LAŽ
3	SOLIDARNOST	
4		BRUTALNOST, AGRESIJA
5	DEMOKRATIJA	
6		ROPSTVO

20. Definišite dve velike grupe bolesti zavisnosti.
